

ΑΝΩΤΑΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΠΕΙΡΑΙΑ (Τ.Τ)

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

*Επιπτώσεις της Τουριστικής Ανάπτυξης στην
Οικονομία, την Κοινωνία και το Περιβάλλον*

Καστόρας Γεώργιος Α.Μ: 14841

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Κουτσογιάννη Ευαγγελία

Αθήνα 2017

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πρωτίστως, θα θελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κυρία Ευαγγελία Κουτσογιάννη για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε και την πολύτιμη καθοδήγηση της κατά την διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας.

Θα θελα να ευχαριστήσω επίσης και την οικογένειά μου για την οποιαδήποτε βοήθεια και υποστήριξη που μου πρόσφεραν στα χρόνια των σπουδών μου.

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο κάτωθι υπογεγραμμένος ΚΑΣΤΟΡΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, του ΝΙΚΟΛΑΟΥ, φοιτητής του Τμήματος ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ, του Α.Ε.Ι. Πειραιά Τ.Τ., πριν αναλάβω την εκπόνηση της Πτυχιακής Εργασίας μου, δηλώνω ότι ενημερώθηκα για τα παρακάτω :

«Η Πτυχιακή Εργασία (Π.Ε) αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο του συγγραφέα, όσο και του Ιδρύματος και θα πρέπει να έχει μοναδικό χαρακτήρα και πρωτότυπο περιεχόμενο.

Απαγορεύεται αυστηρά οποιοδήποτε κομμάτι κειμένου της να εμφανίζεται αυτούσιο ή μεταφρασμένο από κάποια άλλη δημοσιευμένη πηγή. Κάθε τέτοια πράξη αποτελεί προϊόν λογοκλοπής και εγείρει θέμα Ηθικής Τάξης για τα πνευματικά δικαιώματα του άλλου συγγραφέα. Αποκλειστικός υπεύθυνος είναι ο συγγραφέας της Π.Ε, ο οποίος φέρει και την ευθύνη των συνεπειών, ποινικών και άλλων, αυτής της πράξης.

Πέραν των όποιων ποινικών ευθυνών του συγγραφέα, σε περίπτωση που το Ίδρυμα του έχει απονείμει Πτυχίο, αυτό ανακαλείται με απόφαση της Συνέλευσης του Τμήματος. Η Συνέλευση του Τμήματος με νέα απόφασή της, μετά από αίτηση του ενδιαφερομένου, του αναθέτει εκ νέου την εκπόνηση Π.Ε με άλλο θέμα και διαφορετικό επιβλέποντα καθηγητή. Η εκπόνηση της εν λόγω Π.Ε πρέπει να ολοκληρωθεί εντός τουλάχιστον ενός ημερολογιακού 6μήνου από την ημερομηνία ανάθεσής της. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται τα προβλεπόμενα στο άρθρου 18, παρ. 5 του ισχύοντος Εσωτερικού Κανονισμού.»

Ο Δηλών

Ημερομηνία

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να μελετήσει τις επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στην οικονομία, κοινωνία και στο περιβάλλον καθώς και τις επιπτώσεις της στο νησί της Ρόδου.

Ο τουρισμός αποτελεί σημαντικό πυλώνα για την ανάπτυξη μιας χώρας, έτσι μπορεί να καταστεί κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη της εθνικής και τοπικής οικονομίας, την δημογραφική και πολιτιστική αναγέννηση καθώς και την αναβάθμιση υποδομών και περιβάλλοντος. Πέρα όμως, από τις θετικές επιφέρει και αρνητικές επιπτώσεις λόγω των πιέσεων που δημιουργεί στην οικονομία, κοινωνία και το περιβάλλον.

Ο τουρισμός στην Ελλάδα αναπτύχθηκε αρχικά από το 1950 ως παραθεριστικός περιηγητικός και πολιτιστικός και την δεκαετία του '60 και '70 το τουριστικό προϊόν εμπλουτίστηκε για την ανάπτυξή της στον συγκεκριμένο τομέα. Παρόλο την ανάπτυξή της, οι αρνητικές επιπτώσεις δεν άργησαν να εμφανισθούν, έτσι μέχρι και σχεδόν την δεκαετία του 1990 η Ελλάδα στήριξε αυτή την ανάπτυξη. Από εκεί και πέρα, τα πρώτα σημάδια κόπωσης με προβλήματα έκαναν την είσοδό τους σε διάφορα επίπεδα.

Σε τοπικές περιοχές όπως η Ρόδος, ο τουρισμός έπαιξε σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξή της. Η τοπική κοινωνία όμως, υπέστη κοινωνικές και πολιτισμικές μεταλλάξεις εξαιτίας του τουρισμού και της τουριστικής ανάπτυξης. Η αναγνωρίσιμη τουριστική ταυτότητα, η μεγάλη φήμη του νησιού, η υψηλή συγκέντρωση μαζικού τουρισμού καθώς και η εξάρτηση της τοπικής οικονομίας από τον τουρισμό αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά του Ροδιακού τουρισμού.

Λέξεις κλειδιά: Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη, Επιπτώσεις, Οικονομία, Κοινωνία, Περιβάλλον.

ΠΕΡΙΟΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	1
Κεφάλαιο 1^ο : Εννοιολογική Προσέγγιση του Τουρισμού.....	2
1.1 Έννοια Τουρισμού.....	2
1.2 Μορφές και Είδη του Τουρισμού.....	3
1.3 Τουριστική Ανάπτυξη.....	4
1.4 Βιώσιμη Ανάπτυξη.....	5
Κεφάλαιο 2^ο : Επιπτώσεις της Τουριστικής Ανάπτυξης στην Οικονομία, Κοινωνία και Περιβάλλον.....	7
2.1 Οικονομικές Επιπτώσεις.....	7
2.1.1 Θετικές Επιπτώσεις.....	7
2.1.2 Αρνητικές Επιπτώσεις.....	12
2.2 Κοινωνικές Επιπτώσεις.....	14
2.2.1 Θετικές Επιπτώσεις.....	14
2.2.2 Αρνητικές Επιπτώσεις.....	15
2.3 Περιβαλλοντικές Επιπτώσεις.....	17
2.3.1 Αρνητικές Επιπτώσεις.....	18
2.3.2 Θετικές Επιπτώσεις.....	26
Κεφάλαιο 3^ο : Η Τουριστική Ανάπτυξη στην Ελλάδα, η Περίπτωση της Ρόδου.....	28
3.1 Τουριστική Ανάπτυξη στην Ελλάδα.....	28
3.2 Το νησί της Ρόδου.....	30
3.2.1 Ιστορική αναδρομή της Ρόδου.....	30
3.3 Τουρισμός στην Ρόδο.....	33
3.4 Τουριστική Ανάπτυξη στην Ρόδο.....	34
3.5 Επιπτώσεις της Τουριστικής Ανάπτυξης στην Ρόδο.....	35
Συμπεράσματα.....	42
Πηγές.....	44

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουρισμός αποτελεί ένα μοναδικό φαινόμενο με το οποίο έχουν ασχοληθεί στο παρελθόν πολλοί επιστήμονες από διαφορετικά πεδία. Επιστήμες όπως η ψυχολογία, ιστορία, οικολογία, οικονομικές και πολιτικές επιστήμες καθώς και η γεωγραφία συνδέονται άμεσα με τον τουρισμό. Ακριβής ορισμός όμως, για τον τουρισμό δεν έχει υπάρξει μίας και τα κίνητρα του τουρίστα διαφέρουν κάθε φορά. Για ορισμένους τουρίστες, αποτελεί μια ανθρώπινη επιθυμία, δραστηριότητα ή “ όνειρο”, για άλλους ένα ταξίδι αναψυχής, ένα επαγγελματικό ταξίδι ενώ για κάποιους έχει μετατραπεί σε κοινωνική ανάγκη και κοινωνικό φαινόμενο.

Ο τουρισμός απ’ την φύση του έχει θετικές και αρνητικές επιδράσεις που μπορεί να επιφέρει σε μια χώρα υποδοχής. Συμβάλλει στην δημιουργία θέσεων εργασίας, εξασφάλιση κεφαλαίων για επενδύσεις, αύξηση εισοδημάτων, βελτίωση βιοτικού του ντόπιου πληθυσμού κ.α καθώς χρησιμοποιείται σαν ένα μέσο για την ανάπτυξη της οικονομίας και της κοινωνίας. Απ’ την άλλη επιδρά αρνητικά στις περιοχές υποδοχής με τρόπους όπως: δημιουργία παραοικονομίας, εποχικότητας, εξάρτηση τοπικής οικονομίας απ τον τουρισμό, φαινόμενα μιμητισμού προτύπων απο ντόπιους κάτοικους, αλλαγές ήθη και έθιμα, φθορές στο περιβάλλον, την υποβάθμιση φυσικών οικοσυστημάτων κ.ά.

Η παρούσα πτυχιακή αποσκοπεί στην ανάλυση των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο καθώς και την τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα στο νησί της Ρόδου. Για να επιτευχθεί αυτό η πτυχιακή χωρίστηκε σε τρία κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρονται εισαγωγικά στοιχεία για τον τουρισμό, τις μορφές και είδη του, τις έννοιες που έχουν δωθεί κατα καιρούς και την τουριστική και βιώσιμη ανάπτυξη.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρονται αναλυτικότερα οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στην οικονομία, κοινωνία και το περιβάλλον.

Καταλήγοντας, στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται η τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα, πληροφοριακά στοιχεία για το νησί της Ρόδου, την επίδραση του τουρισμού και της τουριστικής ανάπτυξης αλλά και οι επιπτώσεις της στην την Ρόδο.

Κεφάλαιο 1: Εννοιολογική Προσέγγιση του Τουρισμού

1.1 Έννοια του Τουρισμού

Οι διαφορετικοί ορισμοί που έχουν δοθεί για τον τουρισμό κατα καιρό αντιστοιχούν στην προσέγγιση της επιστήμης που εξετάζει τον τουρισμό όπως η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία, η ιστορία, η φιλοσοφία, οι οικονομικές και πολιτικές επιστήμες, η γεωγραφία, η οικολογία, η βιολογία και η ιατρική. Καθεμία από αυτές τις επιστήμες προσεγγίζει τον τουρισμό από την δικιά της σκοπία, γεγονός που δέν εξασφαλίζει τη συνολική εικόνα αλλά μια περιορισμένη αντίληψη για το τι είναι ο τουρισμός (Κούτουλας, 2001). Πέρα όμως, από τις επιστήμες, έχουν δοθεί έννοιες του τουρισμού και από οργανισμούς που ασχολούνται μ'αυτόν όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (WTO), Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (UNO), Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (Σ.Ε.Τ.Ε), Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ) κ.ά.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (WTO, 1993) ο τουρισμός ως φαινόμενο περιλαμβάνει «τις δραστηριότητες των ατόμων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε περιοχές εκτός του συνηθισμένου περιβάλλον τους, για χρονικό διάστημα μικρότερο του ενός συνεχόμενου έτους, για αναψυχή, επαγγελματικούς ή άλλους λόγους». (Μπενετάτο, Στεργίου και Παπαγεωργίου, 2004)

Σύμφωνα με τους Hunziker και Krapf (1942) ο τουρισμός ορίζεται ως το «το σύνολο των φαινομένων και σχέσεων που προκύπτουν από την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού και η διαμονή μη μόνιμων κατοίκων, εφόσον αυτά δεν οδηγούν σε μόνιμη διαμονή και δεν συνδέονται με καμία κερδοσκοπική δραστηριότητα» (Ηγουμένακης Ν., 1991)

Ο Ryan (1991) ορίζει τον τουρισμό ως «τη μελέτη της ζήτησης και προσφοράς καταλυμάτων διαμονής και των υποστηρικτικών υπηρεσιών για εκείνους που μένουν μακριά από τον τόπο διαμονής τους, καθώς και των συνεπακόλουθων φαινομένων τουριστικής δαπάνης, της δημιουργίας εσόδων και της δημιουργίας θέσεων εργασίας». (Μπενετάτο, Στεργίου και Παπαγεωργίου, 2004)

Κατά τον Tribe (1997) «ο τουρισμός είναι το σύνολο των φαινομένων και των σχέσεων που προκύπτουν από την επίδραση μεταξύ των τουριστών, των επιχειρήσεων, των κυβερνήσεων, των κοινωνιών και του περιβάλλοντος στις χώρες παραγωγής και υποδοχής των τουριστών». (Μπενετάτο, Στεργίου και Παπαγεωργίου, 2004).

Ο Matley (1976) καθορίζει τον τουρισμό ως «ένα ταξίδι αναψυχής, το οποίο περιλαμβάνει το δυναμικό του στοιχείο, που είναι η μετάβαση από και πρὸς έναν προορισμό και το στατιστικό του στοιχείο, που περιλαμβάνει τις δραστηριότητες αναψυχής». (Gartner 2001, Gee et al., 2001, Gilbert 1990, Jovicic 1988)

Ένας σαφέστερος όρος του τουρισμού υιοθετήθηκε από το Αγγλικό Οργανισμό Τουρισμού βασιζόμενος στο έργο των Burkart και Medlik (1974).

«Ο τουρισμός περιλαμβάνει οποιαδήποτε δραστηριότητα που σχετίζεται με την προσωρινή μετακίνηση των ανθρώπων σε προορισμούς εκτός των τόπων που ζούν και εργάζονται αλλά και τις δραστηριότητες τους κατά την παραμονή τους σε αυτούς τους προορισμούς».

Επιπλέον, σύμφωνα με τους Burkart και Medlik (1981), χώρισαν τους διάφορους ορισμούς σε δύο κατηγορίες :

- Τους εννοιολογικούς ορισμούς, που δίνουν τις θεωρητικές έννοιες του τουρισμού καθώς και τα βασικά χαρακτηριστικά στοιχεία του.
- Τους τεχνικούς ορισμούς, που προσφέρουν στατιστικά στοιχεία για ανάλυση του τουρισμού.

1.2 Μορφές και Έιδη Τουρισμού

Με βάση τα κίνητρα των τουριστών-επισκεπτών στους εν λόγω τουριστικούς προορισμούς, οι μορφές διακρίνονται στις εξής κατηγορίες :

- **Μαζικός τουρισμός (Mass tourism)** : είναι η μορφή του τουρισμού που χαρακτηρίζεται από την οργάνωση και ομαδικότητα μετακίνησης των τουριστών σε κοσμοπολίτικες κυρίως περιοχές, για σκοπούς αναψυχής και διασκέδασης. Εδώ τα μέσα μεταφοράς, η διαμονή και οι χώροι επίσκεψης είναι συνήθως προκαθορισμένες από τα τουριστικά πακέτα που προσφέρουν τα τουριστικά γραφεία.
- **Ατομικός τουρισμός (Individual tourism)** : είναι η αντίθετη κατηγορία από τον μαζικό τουρισμό και χαρακτηρίζεται από την ανεξάρτητη ατομική οργάνωση και εκτέλεση των ταξιδιών από μέρος των τουριστών.
- **Εθνικός ή Εσωτερικός τουρισμός (National tourism)** : αφορά την μετακίνηση των τουριστών εντός των συνόρων της χώρας που κατοικούν, μέσα στην επικράτειά της.
- **Διεθνής ή Εξωτερικός τουρισμός (International tourism)** : αφορά την μετακίνηση των τουριστών εκτός των συνόρων της χώρας τους.
- **Συνεχής τουρισμός:** Πρόκειται για το είδος του τουρισμού κατά τον οποίο μια χώρα δέχεται τουρίστες καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου. Σ' αυτήν την περίπτωση οι τουριστικές δραστηριότητες δεν επηρεάζονται από κανένα παράγοντα (κλιματολογικές κ.ά). Οι επιμέρους μορφές τουρισμού που σχετίζονται με το είδος αυτό είναι συνήθως ο συνεδριακός, ο θρησκευτικός, ο εκθεσιακός, ο αγροτουρισμός και ο οικοτουρισμός.
- **Εποχικός τουρισμός:** Αυτή η μορφή τουρισμού διαρκεί ορισμένους μήνες το χρόνο, καθώς επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις κλιματολογικές συνθήκες. Μορφές εποχικού τουρισμού αποτελούν ο

τουρισμός χειμερινών ή καλοκαιρινών σπορ και ο τουρισμός αναψυχής κατά τους καλοκαιρινούς μήνες.

- **Ενναλακτικός τουρισμός**(Alternative tourism) : Αποτελεί μια νέα φιλοσοφία στον τομέα του τουρισμού όπου περιλαμβάνει όλες τις μορφές που προσελκύουν τουρίστες με ειδικά ενδιαφέροντα. Η προστασία του περιβάλλοντος, η διατήρηση του οικοσυστήματος, η επίλυση του προβλήματος της εποχικότητας, η αποφυγή του μαζικού τουρισμού, η στήριξη αγροτικών περιοχών και η αλληλεπίδραση του ανθρώπου με τα πολιτιστικά μνημεία αποτελούν τα χαρακτηριστικά του ενναλακτικού τουρισμού.

Μορφές εναλλακτικού τουρισμού:

- Τουρισμός υπαίθριου (αγροτικός τουρισμός)
- Τουρισμός υγείας (θεραπευτικός τουρισμός, ιαματικός τουρισμός)
- Επαγγελματικός τουρισμός (συνεδριακός τουρισμός, τουρισμός εκθέσεων)

1.3 Τουριστική Ανάπτυξη

Η λέξη ανάπτυξη για το τουρισμό αποτελεί μία περίπλοκη διαδικασία λόγω των διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων που έχουν δοθεί κατα καιρό για την ανάπτυξη σύμφωνα με τον αναλυτή ή των αναλυτών που κάνουν έρευνα. Με αποτέλεσμα στην διάρκεια των θεωρητικών προσεγγίσεων η έννοια της ανάπτυξης να γίνεται ακόμα πιο σύνθετη. Πολλοί αναφέρουν «η ανάπτυξη είναι ένας όρος ιστορικός, σύνθετος και αντιφατικός και αποτελεί το κεντρικό χαρακτηριστικό της ανθρώπινης εξέλιξης, το οποίο δεν μπορεί να περιγράψει απλά με ένα αριθμό χαρακτηριστικών».

Η εξέλιξη των θεωρητικών προσεγγίσεων για την ανάπτυξη του τουρισμού ταυτίστηκαν με την περίοδο μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και με την άνοδο του τουρισμού. Ο τουρισμός εξισώθηκε κατα την διάρκεια του 1960 με τη σχολή του εκσυγχρονισμού, η οποία με τη σειρά της συνδέθηκε με την κενσιανή θεωρία και με την αντίληψη για υψηλά επίπεδα κρατικού παρεμβατισμού. Η ανάπτυξη μιας περιοχής μετριέται με τα ποσοστά βασικής εκπαίδευσης, πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας και ιδιοκτησίας καταναλωτικών αγαθών. Η ανάπτυξη του τουρισμού έχει πολλές φορές συνδεθεί μέσα από έρευνες για τις θετικές επιπτώσεις στις αναπτυσσόμενες χώρες. Ωστόσο υπάρχουν και αρκετές αρνητικές επιπτώσεις όπως αναπτύσει εποχικά προβλήματα, απειλεί τη σύνθεση της οικογένειας, προκαλεί ανεπανόρθωτες καταστροφές στο περιβάλλον, εμπορευματοποιεί τη θρησκεία, τον πολιτισμό και τις τέχνες, προκαλεί πληθωρισμό και προκαλεί ανισορροπία οικονομικής ανάπτυξης. Θεωρείται το βασικό εργαλείο για την αύξηση του ισοζύγιο πληρωμών, του ΑΕΠ της χώρας, την απασχόληση καθώς επίσης συμβάλει και στη μεταφορά κεφαλαίου από τις αναπτυσσόμενες χώρες. Επιπρόσθετα για τη θεωρητική

προσέγγιση της λέξης «τουριστικής ανάπτυξη» πρέπει να διευρυνηθούν και οι συνέπειες που παρατηρούνται από τις αλλαγές των εκάστοτε κυβερνήσεων, τις αποφάσεις αυτών, καθώς και οι πιέσεις που δέχονται αυτές από τους διεθνείς οργανισμούς (ΔΝΤ και Παγκόσμια Τράπεζα). Τα διαρθρωτικά προγράμματα τα οποία υπέγραψαν πολλές κυβερνήσεις, επέβαλλαν τη σταδιακή ιδιωτικοποίηση των εμπορικών στοιχείων των κρατών, με αντάλλαγμα βέβαια την χρηματική υποστήριξη, με σκοπό την τόνωση και αναδιάρθρωση της οικονομίας. (Μυλωνόπουλος, 2005)

1.4 Βιώσιμη Ανάπτυξη

Η βιώσιμη ανάπτυξη είναι μια οικονομικοκοινωνική διαδικασία ανάπτυξης, κατά τη διάρκεια της οποίας γίνεται προσπάθεια για αρμονική σύνδεση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών στόχων της κοινωνίας σε ένα ισορροπημένο πλαίσιο και αποσκοπεί στο να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης του ανθρώπου με την αξιοποίηση νέων τεχνολογιών και με τη χρησιμοποίηση όσο το δυνατόν πιο φιλικών μεθόδων στο περιβάλλον, διαφυλάσσοντας το βραχυπρόθεσμα, αλλά κυρίως μακροπρόθεσμα. Η αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη αποσκοπεί σε μια οικονομική ανάπτυξη η οποία να είναι αποτελεσματική, κοινωνικά δίκαιη και περιβαλλοντικά βιώσιμη.

Η πρώτη περιβαλλοντική διάσκεψη του ΟΗΕ στη Στοκχόλμη, το 1972, υιοθέτησε την άποψη πως η προστασία του περιβάλλοντος και η οικονομική ανάπτυξη είναι οι «δύο όψεις του ίδιου νομίσματος». Ο προβληματισμός γύρω από την απειλή που υφίσταται το περιβάλλον από τις ανθρώπινες δραστηριότητες σε πλανητική κλίμακα οδήγησε στην δημιουργία, αποδοχή και χρήση, από το 1987, των εννοιών «sustainability» και «sustainable development», ύστερα από τη δημοσίευση της έκθεσης Brundtland «Our common future». Οι έννοιες αυτές στα ελληνικά αποδίδονται ως «αειφόρος, βιώσιμη, υποστηρίξιμη, διατηρήσιμη, διαρκής ή ολοκληρωμένη ανάπτυξη». Ο όρος βιωσιμότητα φαίνεται να είναι ο πιο αντιπροσωπευτικός και αφορά μια ανθρωποκεντρική έννοια, μια μη ντετερμινιστική διαδικασία που δεν έχει a priori γνωστό αποτέλεσμα και που ταυτόχρονα παρακάμπτει τη σύγχυση της ανάπτυξης με τη οικονομική αύξηση ή μεγέθυνση. (WCDE, 1987) Εντούτοις, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης δεν βρίσκεται σε αντιδιαμετρική θέση με την οικονομική ανάπτυξη, αφού η οικονομική αναζωογόνηση καθίσταται ουσιαστικής σημασίας για την καταπολέμηση της φτώχειας, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, αλλά και τη διαδικασία προστασίας του περιβάλλοντος. (Ανδριώτης, 2005).

Με βάση τα παραπάνω, πρέπει πλέον να διαμορφώνεται κάθε νέα πολιτική πρόταση περιλαμβάνοντας περιβαλλοντικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς προβληματισμούς. Στο πλαίσιο αυτό, η αειφόρος ανάπτυξη συνδέεται στενά και με τη διαδικασία της τοπικής – ενδογενούς ή εκ των κάτω-ανάπτυξης. Την άποψη αυτή αιτιολογεί ο ορισμός της αειφόρου ανάπτυξης, όπως διατυπώθηκε από το Διεθνές Συμβούλιο Τοπικών Πρωτοβουλιών για το Περιβάλλον (International Council for Local Environmental Initiatives, 1994), ο οποίος δίνει μια πιο πρακτική ερμηνεία για

την αειφόρο ανάπτυξη μέσα στο τοπικό πλαίσιο: Αειφόρος ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που παρέχει βασικές περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές υπηρεσίες σε όλους τους κατοίκους μιας κοινότητας, χωρίς να απειλεί τη βιωσιμότητα των φυσικών, δομικών και κοινωνικών συστημάτων από τα οποία εξαρτάται η παροχή αυτών των υπηρεσιών. (Παναγιώτου, 2012)

Κεφάλαιο 2: Επιπτώσεις Τουριστικής Ανάπτυξης στην Οικονομία, Κοινωνία και Περιβάλλον

2.1 Οικονομικές Επιπτώσεις

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης μια χώρας, έχει καταστεί η πρώτη μορφή οικονομικής δραστηριότητας παγκοσμίως. Ο τουρισμός όμως φέρει και ένα ευρύ φάσμα επιπτώσεων, θετικών και αρνητικών. Οι θετικές επιπτώσεις αφορούν την περιφερειακή ανάπτυξη, τον τομέα απασχόλησης, το ισοζύγιο πληρωμών, την τοπική οικονομία, τα έσοδα από την φορολογία και τις διασυνδέσεις της τουριστικής βιομηχανίας με τους λοιπούς κλάδους της οικονομίας. Από την άλλη οι αρνητικές επιπτώσεις αφορούν την άθιση της παραοικονομίας, την εποχικότητα του τουρισμού, τον πληθωρισμό και την άνοξη των τιμών της γης σε τοπικό επίπεδο, το κόστος της υποδομής, την διαρροή του συναλλάγματος και καταλήγοντας την εξάρτηση της τοπικής οικονομίας από τον τουρισμό.

2.1.1 Θετικές Επιπτώσεις

α. Περιφερειακή Ανάπτυξη

Ο τουρισμός από την φύση του, ευνοεί την περιφερειακή ανάπτυξη με αποτέλεσμα να αποτέλεσε λύση στο πρόβλημα που αντιμετώπιζαν πολλές κυβερνήσεις, τη επίτευξη δηλαδή μιας ισομερούς διασποράς της ανάπτυξης σε όλη την επικράτεια της χώρας. Επομένως, ο τουρισμός έχει συμβάλει στη ενίσχυση της ανάπτυξης περιφερειών από βιομηχανοποιημένων, γεωγραφικά απομονωμένων, ορεινών και μειονεκτικών ή με υποβαθμισμένο αγροτικό τομέα. Έτσι με αυτόν τον τρόπο αυξήθηκαν τα εισοδήματα, οι επενδύσεις, η απασχόληση και διεύρυνε την παραγωγική βάση της τοπικής οικονομίας, μειώνοντας την μετανάστευση και βελτιώνοντας το επίπεδο και την ποιότητα της ζωής. (Καραμαλάκης, 2006)

β. Αύξηση Επενδύσεων και Βελτίωση Υποδομών

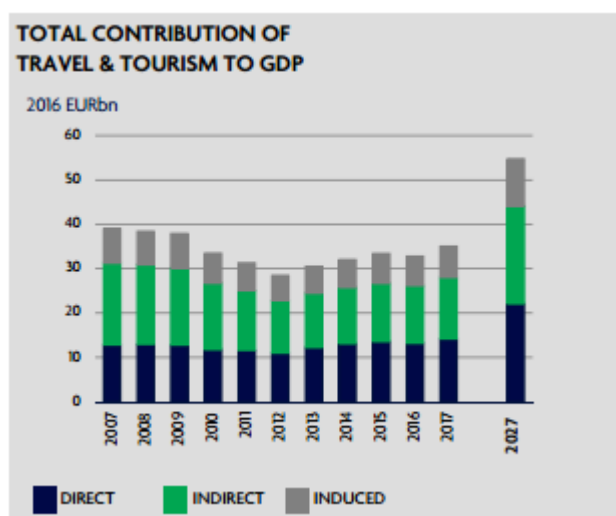
Η ανάπτυξη του τουρισμού και η επένδυση κεφαλαίου είναι παράλληλες έννοιες, η μια προϋποθέτει την άλλη. Η ανάπτυξη του πρώτου συμβάλει στην ενίσχυση των επενδύσεων και διευρύνει το παραγωγικό κομμάτι της τοπικής οικονομίας με σκοπό την βελτίωση των υποδομών των τόπων υποδοχής των τουριστών. Τα έργα υποδομής αυξάνουν την παραγωγικότητα κατά άμεσο τρόπο (μειώνοντας τα κόστη παραγωγής) και κατά έμμεσο τρόπο (βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής, την υγεία και τη διάρκεια ζωής των ανθρώπινων συντελεστών). Δημιουργούν, λοιπόν, τις προϋποθέσεις για ποιοτική αναβάθμιση και αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας.

Παράλληλα, με τις επενδύσεις που πραγματοποιούνται για την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα συμβάλλουν στην ενίσχυση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας την δημιουργία πολλών επιχειρήσεων στον τουριστικό χώρο. Η ιδιωτική επένδυση εξαρτάται από τα κέρδη των επενδυτών, το ρυθμό ανάπτυξης παραγωγής προϊόντων, το κόστος αγοράς τους και την κρατική πολιτική. (Ποδηματάς, 2008)

γ. Συνεισφορά του τουρισμού στο Α.Ε.Π

Η υποεκτίμηση του συναλλάγματος που εισέρχεται στην χώρα μας οδηγεί και σε υποεκτίμηση της συμβολής του τουριστικού τομέα στο ακαθάριστο προϊόν της χώρας. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, η συνολική συνεισφορά του τουρισμού το 2016 στο ΑΕΠ ήταν €32,8 δις Ευρώ (18,6% του ΑΕΠ). Για το 2017, προβλέπεται η συνολική συνεισφορά του κλάδου να αυξηθεί κατά +6,9% αγγίζοντας τα 35 δις Ευρώ (19,6% του ΑΕΠ). Το WTTC εκτιμά ότι η μέση ετήσια αύξηση της συνολικής συνεισφοράς σε ορίζοντα δεκαετίας θα είναι +4,6% με αποτέλεσμα το 2027 η συνολική συνεισφορά να αγγίξει τα €54,7 δις Ευρώ (23,8% του ΑΕΠ). (WTTC, 2017)

Διάγραμμα 1: Στο 23,8% του ΑΕΠ ο ελληνικός τουρισμός το 2027

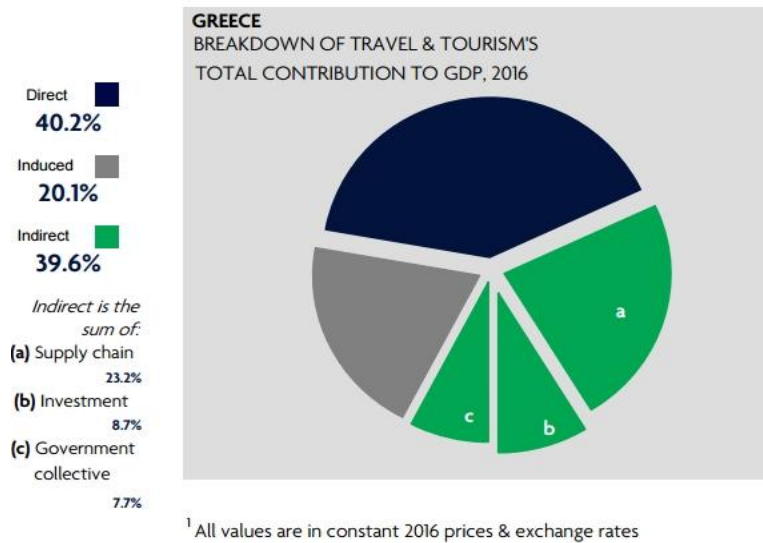

Πηγή: Travel and tourism economic impact Greece (WTTC, 2017)

Επιπλέον, από τα στοιχεία προκύπτει ότι η συνολική συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ της χώρας είναι διπλάσια σε σχέση με την άμεση συμβολή του.

Το ποσό αυτό υπολογίζεται από το εισόδημα μείον τα κόστη που συνεπάγεται η παροχή υπηρεσιών φιλοξενίας. Αν ο τουρισμός δεν είναι μια σημαντική συναλλαγματοφόρα πηγή για μια χώρα υποδοχής, το προϊόν του τουρισμού είναι πιθανόν να αποτελεί μόνο ένα μικρό ποσοστό του Α.Ε.Π. Επίσης, είναι δυνατό να συγκρίνει κανείς τα έσοδα από τον τουρισμό και από τις εξαγωγές, καθώς και τις ποσοστιαίες αναλογίες τους.

Διάγραμμα 2: Συνολική συμβολή ΑΕΠ

Πηγή: Travel and tourism economic impact Greece (WTTC, 2017)

Καταλήγοντας, σε παγκόσμιο επίπεδο παρά τις προκλήσεις, το 2017 η άμεση ανάπτυξη ΑΕΠ στο κλάδο κλάδο Ταξιδίων και Τουρισμού αναμένεται να διαμορφωθεί στο +3,8% έναντι 3,1% το 2016. (WTTC, 2017)

δ. Ισοζύγιο Πληρωμών και αύξηση εισοδημάτων

Ο τουρισμός δίνει την δυνατότητα σε ένα κράτος να εξασφαλίσει ένα πολύ σημαντικό ξένο συνάλλαγμα, το οποίο δημιουργεί τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την προσέλκυση των συναλλαγματικών εισροών για την διατήρηση της οικονομίας και την αύξηση εισοδημάτων του ντόπιου πληθυσμού (Τζούφη, 2010). Για ένα μεγάλο αριθμό χωρών ο τουρισμός αποτελεί την μοναδική εξαγωγική βιομηχανία που συνεισφέρει σημαντικά στο ΑΕΠ.

Συγκεκριμένα για την Ελλάδα για το 2016, το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών περιορίστηκε ως αποτέλεσμα της με μείωσης των καθαρών ταξιδιωτικών εισπράξεων αλλά κυρίως των καθαρών εισπράξεων από υπηρεσίες θαλάσσιων μεταφορών. Το πλεόνασμα του ισοζυγίου των λοιπών υπηρεσιών παρουσίασε βελτίωση και αντιστάθμισε εν μέρει τις ανώτερες εξελίξεις.

ε. Απασχόληση

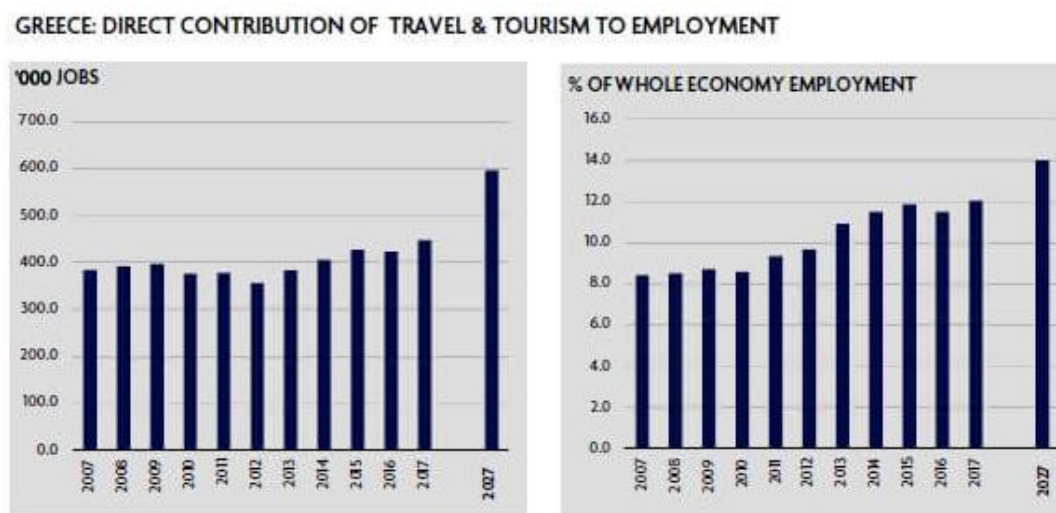
Ένα από τα κυριότερα επιχειρήματα για την συμβολή του τουρισμού στην οικονομία είναι ο αντίκτυπος που έχει στην δημιουργία θέσεων απασχόλησης καθώς περισσότεροι από τριάντα χιλιάδες άνθρωποι εργάζονται κάθε χρόνο σε ξενοδοχεία, καταστήματα εστίασης και ψυχαγωγίας, ταξιδιωτικά γραφεία, στις μεταφορές και το τουριστικό εμπόριο.

Τα μεγάλα ποσοστά ανεργίας και η αναγνώριση της τουριστικής βιομηχανίας ως υψηλής έντασης εργατικού δυναμικού έχει οδηγήσει πολλές κυβερνήσεις και φορείς χάραξης πολιτικής στην αξιολόγηση του ρόλου του τουρισμού ως μηχανισμού

δημιουργίας θέσεων εργασίας σε μια αναμφίβολα δύσκολα εποχή.(Brown,1985). Οι συνθήκες κρίσης των τελευταίων χρόνων ενέτειναν τη συζήτηση για τη συμβολή του τουρισμού στη βελτίωση των βασικών μεγεθών της εθνικής οικονομίας. Υπό το φως των εξελίξεων συλλογικοί φορείς υπογράμμισαν τη θετική - άμεση, έμμεση και προκαλούμενη – επίδραση της τουριστικής ανάπτυξης στην απασχόληση της Ελλάδας. (ΣΕΤΕ, 2014).

Όπως προαναφέρθηκε ο τουρισμός έχει μεγάλη σημασία στην δημιουργία θέσεων απασχόλησης,αυτό μπορεί να φανεί εύστοχα από την έκθεση του WTTC(2016) σύμφωνα με την οποία, για το έτος 2016 η απασχόληση που συνδέεται άμεσα και έμμεσα με τον τουρισμό υπολογίζεται σε 860.500 θέσεις εργασίας και αποτελεί το 23,4% της συνολικής απασχόλησης στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα οι άμεσα απασχολούμενοι υπολογίζονται σε 423.000, αντιπροσωπεύοντας το 11,5% της συνολικής απασχόλησης. Η άμεση συνεισφορά του τουρισμού αναμένεται να αυξηθεί κατα +5,9% το 2017, αυξάνοντας τις θέσεις απασχόλησης στις 448.000 και τη συμμετοχή του κλάδου στην συνολική απασχόληση στο 12,1%. Το 2027, με μέσο ετήσιο ποσοστό άυξησης +2,9%, εκτιμάται ότι οι άμεσες θέσεις εργασίας στον κλάδο του τουρισμού θα ανέλθουν σε 597.000. (WTTC, 2017)

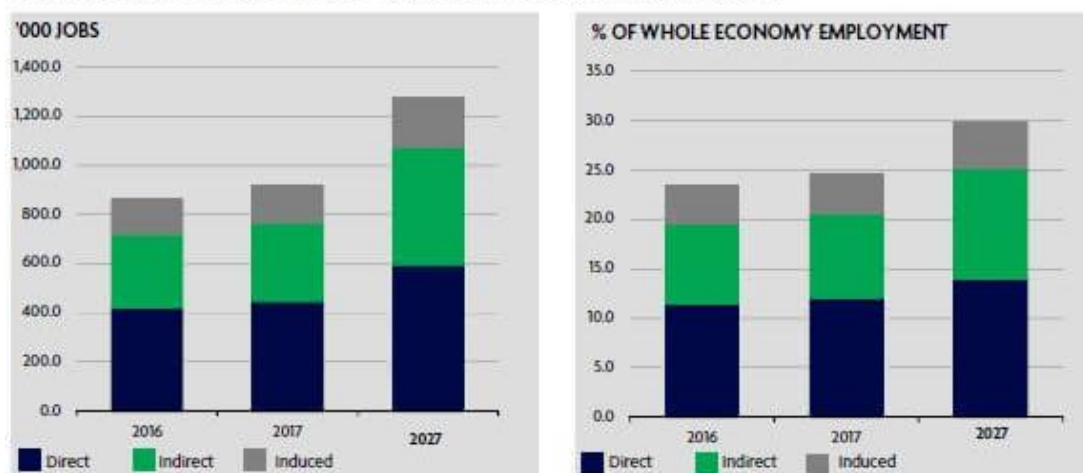
Διάγραμμα 3:Άμεση συνεισφορά τουρισμού στην Ελλάδα για το 2016

The total contribution of Travel & Tourism to employment (including wider effects from investment, the supply chain and induced income impacts, see page 2) was 860,500 jobs in 2016 (23.4% of total employment). This is forecast to rise by 6.3% in 2017 to 914,500 jobs (24.6% of total employment).

Πηγή: Travel and tourism economic impact Greece (WTTC, 2017)

GREECE: TOTAL CONTRIBUTION OF TRAVEL & TOURISM TO EMPLOYMENT

Πηγή: Travel and tourism economic impact Greece (WTTC, 2017)

Πολλές φορές η απασχόληση στον τουρισμό συνδυάζεται και με παράλληλη απασχόληση σε άλλους κλάδους της οικονομίας όπως γεωργία, βιομηχανία αυξάνοντας έτσι τα εισοδήματα με αποτέλεσμα την γενικότερη αύξηση των οικογενειακών εσόδων. Ιδιαίτερα στις τουριστικές περιοχές που λειτουργούν εποχικά, η πολλαπλή απασχόληση με επίκεντρο τον τουρισμό αποτελεί τον κανόνα για υψηλό ποσοστό του πληθυσμού.

στ. Αύξηση Εσόδων Κράτους (Φορολογία)

Οι κυβερνήσεις ξοδεύουν ετησίως μεγάλα ποσά για την προώθηση της χώρας ως τουριστικό προορισμό, για όλες τις απαραίτητες υποδομές για την καλύτερη δυνατή υποδοχή των τουριστών, τις κατάλληλες υπηρεσίες και άλλα. Για το κόστος των επενδύσεων αυτών για την ανάπτυξη του τουρισμού, οι κυβερνήσεις αναμένουν επιστροφή ή ακόμα και πλεόνασμα. Οι επενδύσεις στον ευρύτερο τουριστικό τομέα αλλά και η ιδιότητα του τουρισμού να ενισχύουν δυναμικά την δημιουργία μικρών επιχειρήσεων στις περιοχές που αναπτύσσεται, οδηγούν στην αύξηση των φορολογικών εσόδων. Όσον αφορά τις επενδύσεις στον τουρισμό στην Ελλάδα, το 2016 αυτές ανήλθαν σε 3,2 δισ. Ευρώ, αποτελώντας το 15,7% των επενδύσεων στην χώρα. Το 2017 αναμένεται να σημειωθεί αύξηση 6,6% και 5,1% ετησίως μέσα στην ερχόμενη δεκαετία, φθάνοντας τα 5,5 δισ. Ευρώ δηλαδή το 17,3% των συνολικών επενδύσεων. (WTTC, 2017)

2.1.2 Αρνητικές Επιπτώσεις

α. Εξάρτηση της τοπικής οικονομίας απο τον τουρισμό

Όταν η οικονομική επιβίωση μιας χώρας ή μιας περιοχής εξαρτάται σε καθοριστικό βαθμό από έναν τομέα, τότε μπορεί να ασκηθεί σημαντική πίεση επάνω σε αυτόκαθώς επίσης και στους ανθρώπους που σχετίζονται με αυτόν. Πολλές χώρες, ειδικά οι αναπτυσσόμενες, με μικρή δυνατότητα εξεύρευσης άλλων πόρων, αντιμετωπίζουν τον τουρισμό ως τον μοναδικό τρόπο ανάπτυξης της οικονομίας. (Σεφερλή, 2007)

Η ελληνική οικονομία δεν κατάφερε σε ικανοποιητικό βαθμό να αναπτύξει την βιομηχανία της, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στον τουρισμό σε σημείο που ξεπερνάει το φυσιολογικό αν βρισκόταν κάτω απο πιο ομαλές συνθήκες ανάπτυξης.

β. Δημιουργία Παραοικονομίας

Με τις σκέψεις ότι ο τουρισμός ανήκει στον τομέα των υπηρεσιών συγκεντρώνει εξαιρετικά υψηλό ποσοστό υποαπασχόλησης και με αποτέλεσμα να διαπιστώνεται σημαντική έκταση παραοικονομικής δραστηριότητας σε εστιατόρια, ξενοδοχεία, ταβέρνες, μπαρ κ.ά, έτσι σημειώνονται μεγάλα κέρδη τα οποία είναι πολύ δύσκολο να ελεγχθούν φορολογικά, με συνέπεια τα υψηλά επίπεδα φοροδιαφυγής. Η φοροδιαφυγή στην οποία καταλήγει η παραοικονομική δραστηριότητα, εκτός απο ότι μειώνει τα δημόσια έσοδα στο βαθμό και στην έκταση που η παραοικονομία εκπροσωπεί μέσα στο ΑΕΠ., δημιουργεί και δύο κατηγορίες πολιτών : αυτών που καταβάλουν φόρους και αυτών που τους αποφεύγουν. (Πορφυρίδη, 1998)

γ. Πληθωρισμός και αύξηση των τιμών της γης

Παρατηρείται συχνά ότι ο τουρισμός δημιουργεί πληθωριστικές πιέσεις, με αποτέλεσμα να αυξάνεται το κόστος ζωής, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου η ανάπτυξη του είναι μαζική και οργανωμένη. Συχνά επίσης, εξαιτίας και της ταχύτατης οικοπεδοποίησης, υπάρχει υπερβολική αύξηση στις τιμές της γης, γεγονός που σχετίζεται και με τη γενικότερη τάση για χωρική επέκταση των δραστηριοτήτων του, ιδιαίτερα στις περιοχές με μαζικό οργανωμένο τουρισμό, όπου υπάρχει και η μεγαλύτερη ζήτηση.(Ανδριώτης ,2003)

δ. Εποχικότητα

Το φαινόμενο της εποχικότητας αναγνωρίζεται ως το πιο εμφανές χαρακτηριστικό του τουριστικού κλάδου, ενώ αποτελεί ταυτόχρονα και το σημαντικότερο πρόβλημα που ο κλάδος καλείται να αντιμετωπίσει. Τα τουριστικά επαγγέλματα δεν είναι κατοχυρωμένα και αυτό οδηγεί στην εποχική ανεργία, διαρκούν συνήθως 7-8 μήνες τον χρόνο και έτσι δεν προσφέρει σιγουρία στον εργαζόμενο.

Το γεγονός ότι περίπου το το μισό των επισκεπτών έρχεται στη χώρα μας μέσα στο τρίμηνο Ιούνιος- Αύγουστος φανερώνει πόσο σημαντικές συνέπειες έχει αυτό για την ανταγωνιστικότητα του τουρισμού μας, μια και επηρεάζει αρνητικά το κόστος και την ποιότητα των προφερόμενων υπηρεσιών.

Τα κυριότερα προβλήματα που απορρέουν από την υψηλή εποχικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος αποτελούν:

- Η χαμηλότερη απόδοση των επενδυμένων κεφαλαίων στον τουρισμό και τα σημαντικά διαφεύγοντα κέρδη για τις τουριστικές επιχειρήσεις.
- Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος από την εντατική χρήση του φυσικού πλούτου που επιβαρύνει κυρίως τις μελλοντικές γενιές, αφού θα χρειαστεί υψηλότερο κόστος αποκατάστασης με ταυτόχρονα μικρότερη απόδοση των πόρων αυτών.
- Η υποδομή πρόσβασης των τουριστών (αεροδρόμια, δρόμοι, δημόσιες υπηρεσίες) αποδυνκνύεται ανεπαρκώς.

Η εποχικότητα των αφίξεων ανάλογα με τη χώρα προέλευσης των τουριστών παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η εποχικότητα των αφίξεων τουριστών που προέρχονται από την Ιαπωνία και τις ΗΠΑ είναι ιδιαίτερα χαμηλή, σε αντίθεση με την εποχικότητα των τουριστών από την Κεντρική Ευρώπη, τις Σκανδιναβικές Χώρες και την Αγγλία. Ενώ οι τουρίστες από Ανατολική Ευρώπη και, κυρίως, από τις Βαλκανικές Χώρες εμφανίζουν εποχικότητα χαμηλότερη του μέσου όρου.

ε. Διαρροή Συναλλάγματος

Το άμεσο εισόδημα για μια περιοχή είναι το ποσό δαπανών των τουριστών που παραμένει στην τοπική οικονομία αφότου πληρωθούν οι φόροι, τα οφέλη και οι αμοιβές πέραν της περιοχής υποδοχής και τα έξοδα από τις εισαγωγές. Αυτά τα αφαιρεμένα ποσά καλούνται διαρροή. Στα πλήρη τουριστικά πακέτα περίπου 80% των ταξιδιωτικών δαπανών πηγαίνουν στις αερογραμμές, τα ξενοδοχεία και άλλες διεθνείς επιχειρήσεις και όχι στις τοπικές επιχειρήσεις ή τους εργαζομένους. Η διαρροή εμφανίζεται με δύο τρόπους, τη διαρροή λόγω εισαγωγών και λόγω εξαγωγής. (Σεφερλή, 2007)

Διαρροή λόγω εισαγωγών, είναι ένα φαινόμενο που εμφανίζεται συνήθως όταν οι τουρίστες απαιτούν πρότυπα του εξοπλισμού, των τροφίμων και άλλων προϊόντων που η χώρα υποδοχής, δεν μπορεί να παρέχει. Ιδιαίτερα σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, τα τρόφιμα και τα ποτά πρέπει να εισαχθούν και αυτό διότι τα τοπικά προϊόντα δεν ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις και καμία φορά στα δεδομένα των τουριστών επιχειρήσεων και δεδομένου ότι η χώρα απλά δεν έχει βιομηχανίες παραγωγής των απαιτούμενων προϊόντων. Ένα μεγάλο μέρος του εισοδήματος που προέρχεται από τον τουρισμό δαπανάται για να πληρωθούν αυτές οι εισαγωγές. Η μέση διαρροή που οφείλεται στις εισαγωγές για τις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες είναι σήμερα μεταξύ 40% και 50% των ακαθάριστων αποδοχών τουρισμού για τις μικρές οικονομίες και μεταξύ 10% και 20% για τις προηγμένες οικονομίες. (ΣΕΤΕ, 2010)

Διαρροή εξαγωγής, οφείλεται στο μεγάλο μερίδιο που έχουν πολυεθνικές εταιρίες και μεγάλες ξένες επιχειρήσεις στην ανάπτυξη του τουρισμού συχνά ειδικά στους φτωχούς αναπτυσσόμενους προορισμούς. Οι συγκεκριμένες εταιρίες είναι οι μόνες που κατέχουν το απαραίτητο κεφάλαιο για να επενδύσουν στη κατασκευή της υποδομής και των εγκαταστάσεων τουρισμού. Η διαρροή εξαγωγής προκύπτει όταν οι ξένοι επενδυτές που χρηματοδοτούν τα θέρετρα και τα ξενοδοχεία μεταφέρουν τα κέρδη τους πίσω στην χώρα προέλευσης τους.

2.2 Κοινωνικές Επιπτώσεις

Η τουριστική ανάπτυξη φέρει τόσο θετικές όσο και αρνητικές κοινωνικές αλλαγές και μεταβολές στις κοινότητες υποδοχής. Η ύπαρξη αυτών εξαρτάται από το είδος του τουρισμού που αναπτύσσεται στις εκάστοτε περιοχές αλλά και από τον βαθμό με τον οποίο οι εσωτερικές κοινωνικές δομές συνεργάζονται με τις κοινότητες υποδοχής.

2.2.1 Θετικές Επιπτώσεις

α. Δημογραφική Αναγέννηση

Η αύξηση των νέων θέσεων εργασίας και η αύξηση του εισοδήματος είναι μια ιδιαίτερα σημαντική επίπτωση καθώς οδηγεί στη διατήρηση της συνοχής της κοινωνίας, καθιστά εφικτή την συνέχιση των δραστηριοτήτων των ντόπιων κατοίκων και κυρίως αποτρέπει την μετανάστευση των κατοίκων σε μεγάλες πόλεις για αναζήτηση εργασίας, συγκρατώντας και ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο την οικονομία της τοπικής κοινωνίας. (Andriotis, 2000)

β. Προώθηση Αμοιβαίας Κατανόησης των Λαών

Διαφορετικοί λαοί με διαφορετικές κουλτούρες έρχονται σε στενή επαφή ανταλλάσσουν εμπειρίες, γνώσεις, απόψεις και γενικά κατανοούν ότι όλοι οι λαοί είναι μέλη μιας μεγαλύτερης κοινότητας. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο τουρισμός συμβάλει στη διατήρηση της ειρήνης. (Andriotis, 2000)

γ. Πολιτιστική Αναγέννηση

Ο τουρισμός συμβάλει στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς με ποικίλους τρόπους. Πολλά αρχαιολογικά μνημεία, μοναστήρια, εκκλησίες, παραδοσιακοί οικισμοί κ.λ.π, με μεγάλη αξία, σώθηκαν χάρη στη σπουδαιότητα του τουριστικού φαινομένου. Επιπλέον, ο τουρισμός οδηγεί στην ενίσχυση των τοπικών παραδόσεων και τεχνών, τις χειροτεχνίας και γενικά των παραδοσιακών πολιτιστικών δραστηριοτήτων. (Στατήρη, 2011)

Την τελευταία εικοσαετία υπάρχουν πολλά παραδείγματα αναβίωσης παραδοσιακών εκδηλώσεων αλλά και βιοτεχνικών και παραγωγικών δραστηριοτήτων με τελικούς αποδέκτες τους τουρίστες. Η θετική αυτή εξέλιξη σχετίζεται με την αναζήτηση νέων και περισσότερο βιώσιμων πρακτικών στις τουριστικές περιοχές αλλά και την προσπάθεια αναβάθμισης του τουριστικού προϊόντος. (ΣΕΤΕ, 2010)

2.2.2 Αρνητικές Επιπτώσεις

α. Αλλαγές στα ήθη και τα έθιμα

Οι πολλές αλλαγές που παρατηρούνται στα ήθη και τα έθιμα αποδεικνύουν τη συχνά αντιφατική και όχι ευθύγραμμη πορεία προς ένα δύσκολο εκσυγχρονισμό των τουριστικών περιοχών. Αρχικά, παρατηρούνται σταδιακές αλλά και σημαντικές αλλαγές στον τρόπο αντιμετώπισης θεσμών όπως η θρησκεία και η οικογένεια π.χ συμμετοχή σε εκκλησιασμό, απόψεις για τον πολιτικό γάμο ή τους μικτούς γάμους, θέση της γυναίκας στην κοινωνία, τις σχέσεις με τα παιδιά κ.λ.π, οι οποίες αναδεικνύουν μια εκσυγχρονιστική διάσταση σε τουριστικές περιοχές της υπαίθρου η οποία έχει χαρακτηριστικά αστικών θέσεων και αντιλήψεων. Παράλληλα, εκφράζεται έντονος προβληματισμός από τους κατοίκους των τουριστικών περιοχών για τις αλλαγές στα ήθη, την αύξηση διαζυγίων, τον αλκοολισμό, τα ναρκωτικά και την αυτονόμηση των νέων. Τα περισσότερα από αυτά συνδέονται είτε αποδίδονται στον τουρισμό και στα νέα αστικοποιημένα ήθη του. Ένα τρίτο ζήτημα είναι οι αλλαγές στη σχέση με την τοπική παράδοση. Οι κάτοικοι τείνουν να υιοθετούν περισσότερα αστικά πρότυπα στον τρόπο διασκέδασης και χρήσης του ελεύθερου χρόνου, ενώ παραδοσιακές εκδηλώσεις (πανηγύρια, θρησκευτικές γιορτές) επηρεάζονται και από την εντατική εργασία στην τουριστική περίοδο αλλά και από την τάση εγκατάληψης τους, ιδιαίτερα από τους νέους ως στοιχείο μιας παρωχημένης κοινωνικής και πολιτισμικής πρακτικής. (ΣΕΤΕ, 2010)

β. Εμπορευματοποίηση δραστηριοτήτων και προϊόντων του τοπικού πολιτισμού και της παράδοσης.

Η ανάπτυξη οργανωμένων υποδομών και υπηρεσιών οδηγεί σε συστηματική προώθηση των εμπορικών χαρακτηριστικών του τομέα με στόχο την εξυπηρέτηση του τουρίστα καταναλωτή. Στα πλαίσια αυτά, μορφές του τοπικού πολιτισμού μετατρέπονται σε τουριστικά προϊόντα και πωλούνται στους τουρίστες ως δείγμα τοπικής πολιτιστικής παράδοσης. Πολλές φορές μάλιστα τα προϊόντα αυτά είναι χαμηλής ποιότητας και δεν ανταποκρίνονται στα πραγματικά χαρακτηριστικά της τοπικής παράδοσης.

Στη δύσκολη πορεία προς τον εκσυγχρονισμό των τουριστικών περιοχών υπήρξαν πολλές θετικές αλλά και αρνητικές επιπτώσεις και αλλαγές στο κοινωνικό και πολιτιστικό πεδίο. Η θετική ή αρνητική έκβαση των επιπτώσεων σχετίζεται άμεσα τόσο με το στάδιο της ανάπτυξης του τουρισμού όσο και με τον τύπο ανάπτυξης (στις περιπτώσεις όπου έχουμε πρότυπα βιώσιμης ανάπτυξης η κατάσταση είναι περισσότερο ισόρροπη). (ΣΕΤΕ, 2010)

γ. Φθορές αρχαιολογικών, θρησκευτικών χώρων και μνημείων

Οι φθορές αρχαιολογικών, θρησκευτικών χώρων και μνημείων, φαινόμενο που άρχισε να απασχολεί τον αναπτυγμένο τουριστικό κόσμο την τελευταία εικοσαετία, καθώς διαπιστώθηκε, ότι η μαζική και αδιάκοπη ροή επισκεπτών σε αυτά τα μνημεία και χώρους προκαλεί ουσιώδεις καταστροφές. Γεγονός που οδήγησε στην ανάγκη

πλέον αφ' ενός μεν εκτεταμένων ελεγχών και αφ' ετέρου δε ορθολογιστικής διαχείρισης των χώρων αυτών. (Βαρβαρέσος,1999)

δ. Συγκρούσεις στις σχέσεις ντόπιων και τουριστών

Οι επιπτώσεις του τουρισμού στην κοινωνία εντοπίζονται σε δύο επίπεδα, στο ένα μεταξύ των σχέσεων των ντόπιων και τουριστών καθώς και των σχέσεων των μελών των τοπικών ενοτήτων. Παρατηρείται λοιπόν, όσο αναφορά τις δευτερες, οι άνθρωποι επωφελούνται μέσα των επιχειρήσεων λόγω του τουρισμού επειδή μπορούν να μιμηθούν τα καταναλωτικά πρότυπα πράγμα που είναι δύσκολο για τους περισσότερους με αποτέλεσμα να δημιουργούνται σχέσεις αντιπάθειας μεταξύ τους.

Παράλληλα, πρέπει να τονιστεί πως με την βαθμιαία ανάπτυξη του τουριστικού κλάδου έχει επέλθει και ο μετασχηματισμός της τοπικής χωρικής ενότητας από μια ήσυχη αγροτική –κατα κανόνα- ενότητα που ήταν, σε ένα αστικό ή ημιαστικό περιβάλλον. Ως αποτέλεσμα λοιπόν, αυτής της αστικοποίησης και με την παράλληλη εγκατάσταση νέων κατοίκων στην κοινότητα που έχουν έρθει ως εργατικό δυναμικό για τις τουριστικές δραστηριότητες, οι σχέσεις καλής γειτονίας και κοινωνικής συνοχής διαταράσσονται. Οι ντόπιοι βιώνουν μια εξασθένηση του παραδοσιακού συστήματος κυριαρχίας μέσα στο χώρο της οικογένειας, καθώς πολλές γυναίκες (έστω και ανειδίκευτες) και νεότεροι άνθρωποι είναι σε θέση να εργαστούν στον τουρισμό με αποτέλεσμα να εξασθενεί ο ανδρικός κυριαρχικός ρόλος στο οικογενειακό περιβάλλον. (Κοστανίδης, 2009)

Στο όλο αυτό το κλίμα των κοινωνικών συνεπειών του τουρισμού, δεν είναι δυνατόν να εξαιρεθούν και οι επισκέπτες. Στο σημείο αυτό δεν μπορεί παρά να γίνει αναφορά στην μελέτη του Doxey (1976) ο οποίος μελέτησε τα στάδια της εξέλιξης των συναισθημάτων των ντόπιων κατοίκων απέναντι στους τουρίστες, με την πάροδο του χρόνου. Συγκεκριμένα, ανέφερε πως υπάρχουν τέσσερις κύριες φάσεις :

- **Ευφορία:** Οι τουρίστες είναι ευπρόσδεκτοι, με ελάχιστο έλεγχο ή προγραμματισμό από πλευράς τοπικής κοινωνίας.
- **Απάθεια:** Η έλευση των τουριστικών θεωρείται δεδομένη, ενώ η σχέση τους με τους ντόπιους κατοίκους γίνεται πιο τυπική ή και εμπρορευματοποιημένη. Ο μόνος σχεδιασμός που πραγματοποιείται αφορά το μάρκετινγκ του τουριστικού προϊόντος.
- **Ενόχληση:** Εξαιτίας του φαινομένου του κουρεσμού, οι ντόπιοι κάτοικοι έχουν αμφιβολίες σχετικά με τη θέση του τουρισμού. Παράλληλα, οι υπεύθυνοι φορείς αντί να περιορίσουν την ανάπτυξη (φέρουσα ικανότητα) εστιάζουν την προσοχή τους στην αύξηση των υποδομών.
- **Ανταγωνισμός:** Η αρνητική στάση των ντόπιων απέναντι στους τουρίστες είναι πλέον εμφανής. Η τουριστική δραστηριότητα έχει αποφέρει πλήγματα στη φύση, όμως εντείνονται οι διαφημιστικές προσπάθειες, ώστε να αντισταθμιστεί η αρνητική φήμη της περιοχής.

Οι ντόπιοι κάτοικοι έχουν αρχίσει πλέον να αντιλαμβάνονται με έντονο τρόπο την παραβίαση των ορίων της ψυχολογικής αλλά και κοινωνικής φέρουσας ικανότητας του τόπου μέσα στον οποίο ζουν και αναπτύσσονται, με αποτέλεσμα να υιοθετούν μια πλήρως αρνητική στάση απέναντι στους τουρίστες. Αυτός ο ανταγωνισμός ανάγεται κατά κύριο λόγο στον κατακερματισμό της τοπικής κουλτούρας, όπως αυτός διαφαίνεται μέσα από τη διάβρωση των παραδόσεων, τις διαφοροποιήσεις στην τοπική μουσική και στις πολιτισμικές δραστηριότητες, την 'κακοποίηση' της εγχώριας γλώσσας για χάρη πιο διεθνών διαλεκτικών ή ακόμη και την διαφοροποίηση της ντόπιας κουζίνας, ένδυσης και αρχιτεκτονικού ρυθμού προς τέρψη του τουριστικού κοινού. (Ηλιοπουλου,2010 cited in, Doxey,1976)

ε. Φαινόμενο μίμησης

Η πιο χαρακτηριστική αλλαγή είναι η τάση μίμησης από τους νέους, οι οποίοι θεωρούν τους τουρίστες ως εκφραστές κάθε τι μοντέρνου και σύγχρονου ενώ αντίθετα απορρίπτουν σταδιακά όλα όσα χαρακτηρίζουν την κοινωνική δομή της περιοχής τους θεωρώντας τα παρωχημένα. Οι ντόπιοι κάτοικοι μιμούνται όχι μόνο τις καταναλωτικές δραστηριότητες των επισκεπτών τους, αλλά και κάποια πολιτιστικά πρότυπα και συμπεριφορές (που αδυνατούν οι τουρίστες να τις εκδηλώσει στις ιδιαίτερες πατρίδες τους) με αποτέλεσμα να καταγράφονται και ορισμένα φθοροποία κοινωνικά φαινόμενα στους τόπους υποδοχής (αλκοολισμός, τζόγος, εγκληματικότητα, διάβρωση των ηθών) που έρχονται να αλλοιώσουν ακόμη περισσότερο την ήδη βεβαρημένη κοινωνική και πολιτιστική τους φυσιογνωμία. (Κοστανίδης, 2009)

2.3 Περιβαλλοντικές Επιπτώσεις

Η σχέση του τουρισμού με το περιβάλλον είναι άμεση, καθώς το περιβάλλον αποτελεί σημαντικό λόγο για την τουριστική δραστηριότητα. Είναι το στοιχείο που εμπλουτίζει την ελκυστικότητα ενός προορισμού. Ως περιβάλλον θεωρείται το φυσικό και το δομημένο-πολιτιστικό περιβάλλον, δηλαδή τόσο τα στοιχεία της φύσης (βιοτικά και αβιοτικά)- το κλίμα και ο καιρός, η γη και τα εδάφη της, η τοπογραφία, η γεωλογία, το νερό, η πανίδα, η χλωρίδα και τα οικοσυστήματα, όσο και τα ανθρωπογενή στοιχεία, κυρίως όλα τα είδη κτιρίων και τα οικιστικά σύνολα, καθώς και οι αρχαιολογικοί και ιστορικοί χώροι. Ο τουρισμός μπορεί να δημιουργήσει θετικές, αρνητικές ή μη υπολογίσιμες επιπτώσεις στο περιβάλλον ανάλογα με το πώς η ανάπτυξη του έχει σχεδιαστεί και εφαρμοστεί και ανάλογα με το μοντέλο ανάπτυξης που έχει ακολουθηθεί.

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι αποτέλεσμα των πιέσεων που δημιουργεί ο τουρισμός στο περιβάλλον, δεδομένου ότι, όπως και κάθε άλλη ανθρώπινη δραστηριότητα, χρειάζεται (μαζί με το κεφάλαιο και το ανθρώπινο δυναμικό) γη και φυσικούς πόρους ως εισροές για την παραγωγική διαδικασία, ενώ ταυτόχρονα με την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών παράγονται και κάθε είδους απόβλητα.(ΣΕΤΕ, 2010)

2.3.1 Αρνητικές Επιπτώσεις

Οι περιβαλλοντικές πιέσεις που προέρχονται από τον τουρισμό είναι δύο ειδών:

- **Μόνιμες:** οι μόνιμες δημιουργούνται από τις τουριστικές και γενικές υποδομές που χρησιμοποιούνται από τον τουρισμό με αποτέλεσμα τις επιπτώσεις στο τοπίο και στην ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος.
- **Εποχικές:** οι εποχικές αφορούν κάθε λειτουργίας των τουριστικών επιχειρήσεων και τις επιπτώσεις τους όπως, κατανάλωση νερού και ενέργειας, τον θόρυβο αλλά και την παραγωγή απόβλητων κ.α.

α. Αρνητικές Επιπτώσεις στους φυσικούς πόρους

Η τουριστική ανάπτυξη και οι δραστηριότητες που αυτή συνεπάγεται έχουν επιδράσεις στους φυσικούς πόρους, όπως στο νερό, στο έδαφος, στον αέρα.

- **Νερό:** Η χρήση νερού κατά μέσο όρο είναι 450 λίτρα ανά τουρίστα στα ξενοδοχεία πολυτελείας και περίπου 280 λίτρα στα υπόλοιπα καταλύματα. Η ζήτηση για νερό περιλαμβάνει τις ποσότητες για καθαριότητα, πόση και άλλες εξυπηρετήσεις. Οι σημερινές ανάγκες και πολλές φορές οι αντιλήψεις που επικρατούν για τουριστικές εξυπηρετήσεις απαιτούν σημαντικές ποσότητες σε νερό. Για παράδειγμα, οι κηπευτικές δραστηριότητες έχουν αυξημένες απαιτήσεις σε νερό, κυρίως σε περιοχές με ξηρό κλίμα, όπως είναι πολλοί τουριστικοί προορισμοί στη Μεσόγειο. Η καλλιέργεια ειδών που απαιτούν μεγάλες ποσότητες νερού, συχνά ξένων προς το φυσικό περιβάλλον της περιοχής δημιουργεί πιέσεις και προβλήματα καθώς τα είδη αυτά δεν έχουν μηχανισμούς προσαρμογής για να τα προστατέψουν από ξηρασίες κατά τη διάρκεια θερμών εποχών, με αποτέλεσμα να έχουν αυξημένες ανάγκες για νερό. Το ίδιο συμβαίνει και με τις εγκαταστάσεις γκολφ. Οι χρήσεις αυτές του νερού συχνά έρχονται σε σύγκρουση με τις ανάγκες για άλλες χρήσεις. Πολλές φορές για τις ανάγκες αναζητούνται οι υπόγειοι υδάτινοι πόροι με γεωτρήσεις. Οι πρακτικές αυτές μειώνουν το φόρτο του δικτύου ύδρευσης, αλλά παράλληλα αποδυναμώνουν τον υδροφόρο ορίζοντα, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται η συνολική ανάπτυξη μιας περιοχής (κάτι τέτοιο συνέβη στον κύριο τουριστικό πόλο της Τυνησίας, το Hammamet). Οι αυξημένες απαιτήσεις σε ποσότητες νερού, κυρίως κατά την περίοδο τουριστικής αιχμής, αποτελούν σημαντικό πρόβλημα ιδιαίτερα για πολλά νησιά και παράκτιες περιοχές. Αυτό είναι αποτέλεσμα όχι τόσο της αύξησης της κατά κεφαλήν κατανάλωσης, αλλά της εποχιακής αύξησης της ζήτησης λόγω της αύξησης των καταναλωτών, αφού η

παράκτια ζώνη φιλοξενεί το μεγαλύτερο μέρος των τουριστών. Τα περισσότερα νησιά έχουν περιορισμένη φέρουσα ικανότητα αφού στερούνται υδατικών αποθεμάτων ικανών να ικανοποιήσουν τη μεγάλη ζήτηση της περιόδου τουριστικής αιχμής. Οι παράκτιοι υδροφόροι ορίζοντες, που συνήθως έχουν μικρή δυναμικότητα, δέχονται μεγάλη πίεση σε μικρή χρονική περίοδο. Η υπεράντληση αυτών των πόρων προκαλεί φαινόμενα υφαλμύρωσης, μια επίπτωση που δεν μπορεί να αναστραφεί. Ευαίσθητες στον κίνδυνο υφαλμύρωσης είναι οι περιοχές γύρω από αμμώδη περιβάλλοντα αλλουβιακών αποθέσεων. (Κοκκώσεις, Τσάρτας, 2001)

- **Έδαφος:** Η παρεμπόδιση του φυσικού υδρογραφικού δικτύου, το οποίο μεταφέρει ιζήματα από τα ανώτερα μέρη της λεκάνης απορροής έχει αρκετές φορές ως αποτέλεσμα τη μείωση των χερσαίων στερεοπαροχών στους θαλάσσιους αποδέκτες, έτσι παρατηρούνται φαινόμενα διάβρωσης των ακτών. Σε πολλές περιπτώσεις εμφανίζονται τεχνικά έργα που διορθώνουν την κατάσταση, δημιουργούν όμως προβλήματα στη γειτονική περιοχή. Η διάβρωση αποτελεί την κυριότερη περιβαλλοντική επίπτωση αυτών των έργων. Συχνά παρατηρούνται φαινόμενα ολικής γεωμορφολογικής μεταβολής και διάβρωσης της ακτής που είναι αποτέλεσμα της έλλειψης ορθολογικού σχεδιασμού εγκαταστάσεων και υποδομών. Ο λανθασμένος σχεδιασμός και η χωροθέτηση στα λιμενικά και άλλα παρόμοια έργα που γίνονται στην παράκτια ζώνη επηρεάζει τις διαδικασίες μορφοποίησης της ακτής, κάτι που οδηγεί στη διάβρωση με επιπτώσεις στην αποτελεσματικότητα των έργων και το πρόσθετο κόστος. Άλλες επιπτώσεις παρατηρούνται από οικοδομικές εργασίες ή άλλες δραστηριότητες που οδηγούν σε εκτεταμένες αμμοληψίες, από έργα υποστήριξης των ακτών, από έργα υποδομής (λιμάνια, προβλήτες), καθώς και από τουριστικές δραστηριότητες. Η μεταβολή του ισοζυγίου στον ιζηματογενή κύκλο προέρχεται σε αρκετές περιπτώσεις από δόμηση στην προσκείμενη λεκάνη απορροής και όχι αναγκαία από τη δημιουργία τουριστικών εγκαταστάσεων. Η ανεξέλεγκτη απόρριψη των σκουπιδιών είναι ένα συνηθισμένο φαινόμενο σε πολλές τουριστικές περιοχές και το οποίο αποτελεί εστία μόλυνσης. Η διαχείριση των στερεών αποβλήτων, σε πολλές τουριστικές περιοχές, είναι υποτυπώδης με συνέπεια να μη λαμβάνεται κανένα μέτρο αποτροπής της μόλυνσης του εδάφους και των υπόγειων υδάτινων οριζόντων. Τέλος, η επιχωμάτωση είναι ανεπαρκής, ενώ συχνά η μέθοδος διάθεσης είναι η ανεξέλεγκτη ρίψη και καύση. (Κοκκώσεις, Τσάρτας, 2001)
- **Αέρας:** Ο τουρισμός όπως και κάθε δραστηριότητα επιβαρύνει την κατάσταση της ατμόσφαιρας. Η εκτεταμένη χρήση οχημάτων

εσωτερικής καύσης που χρησιμοποιούνται για την μεταφορά τουριστών, αλλά και η αύξηση της καύσης ορυκτών καυσίμων για την παραγωγή ενέργειας που θα ικανοποιήσει την αυξημένη ζήτηση, συμβάλλουν στην αύξηση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης. (Κοκκώσις, Τσάρτας, 2001)

- **Ενέργεια:** Παρόλο που η ενέργεια δεν αποτελεί φυσικό πόρο, περιλαμβάνεται σε αυτή την κατηγορία διότι η παραγωγή ενέργειας τις περισσότερες φορές απαιτεί την κατανάλωση κάποιου μη ανανεώσιμου φυσικού πόρου, όπως για παράδειγμα οι υδρογονάνθρακες. Η τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής έχει ως άμεση συνέπεια την αύξηση κατανάλωσης ενέργειας, η οποία με τη σειρά της απαιτεί την αύξηση της παραγωγής ενέργειας. Η παραγωγή ενέργειας γίνεται στον τόπο κατανάλωσης ή και όχι και έχει αρνητικές συνέπειες στο περιβάλλον. Η ανάπτυξη του τουρισμού, αλλά και οι αλλαγές στις κατά κεφαλήν απαιτήσεις για ενέργεια έχει ως συνέπεια τη δημιουργία νέων καταναλωτικών προτύπων. (Κοκκώσις, Τσάρτας, 2001)

Κατ' αντιστοιχία ορίζεται και η κατανάλωση ενέργειας στα τουριστικά καταλύματα από 0,65KW ανά διανυκτέρευση στα καταλύματα κατώτερων κατηγοριών, μέχρι 2,8 KW στα καταλύματα πολυτελείας. Και στην περίπτωση αυτή, οι αλλαγές στις καταναλωτικές συνήθειες (χρήση κλιματιστικών ακόμη και σε ανοιχτούς χώρους), η χαμηλή εφαρμογή βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής, η περιορισμένη χρήση συστημάτων εξοικονόμησης ενέργειας (εκτός της χρήσης ηλιακών θερμοσιφώνων) απαιτούν υψηλότερη κατανάλωση ενέργειας. Αυτή παράγεται από εργοστάσια με υψηλές ατμοσφαιρικές εκπομπές (τόσο στην ηπειρωτική, όσο και στη νησιωτική χώρα), ενώ οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας δεν έχουν διεισδύσει επαρκώς

β. Οικολογική Διαταραχή

Πολλοί τύποι οικολογικών προβλημάτων μπορεί να προκύψουν από την ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη και χρήση. Οι αλλαγές των χρήσεων γης που προκύπτουν ως αποτέλεσμα της αστικοποίησης που προκαλεί ο τουρισμός μπορεί να επηρεάσουν τη βιοποικιλότητα της περιοχής, τα υπόγεια νερά, την ποιότητα του εδάφους, ανάλογα με το είδος της περιοχής η οποία δομείται. Επίσης, η υπερβολική χρήση των εύθραυστων φυσικών περιοχών μπορεί να οδηγήσει σε οικολογική καταστροφή, όπως στην ανακοπή της αύξησης της βλάστησης σε πάρκα και προστατευόμενες περιοχές, καθώς μεγάλος αριθμός τουριστών περπατά μέσα σ' αυτά και συμπιέζει το χώμα γύρω από τα φυτά. Η αποψίλωση των δασών από τις πλαγιές για σκι μπορεί να οδηγήσει σε διάβρωση, κατολισθήσεις και χιονοστιβάδες. Τα πρότυπα συμπεριφοράς των ζώων μπορεί να διαταραχθούν από ανεξέλεγκτη

φωτογράφιση, τσίσμα και θόρυβο από τους τουρίστες, ενώ τα ενδιαυτήματά τους μπορούν να διακοπούν και να μειωθούν, λόγω της αλόγιστης καταπάτησης από την τουριστική ανάπτυξη. Επίσης, η ανάπτυξη των δρόμων μπορεί να παρεμποδίσει τα συνήθη πρότυπα μετανάστευσης των ζώων. Η οικολογία των σπηλαίων μπορεί να μεταβληθεί από υπέρμετρες επισκέψεις των τουριστών και χρήση συστημάτων φωτισμού που αυξάνει τη θερμοκρασία. Τα εύθραυστα οικοσυστήματα των ερήμων μπορεί να διαταραχτούν από τη χρήση οχημάτων εκτός δρόμου. Τα οχήματα για το χιόνι μπορούν να αναστατώσουν τα πρότυπα συμπεριφοράς των ζώων κατά το χειμώνα. (ΣΕΤΕ, 2010)

γ. Υποβάθμιση Φυσικών Οικοσυστημάτων

Οι επιδράσεις της τουριστικής ανάπτυξης στα φυσικά οικοσυστήματα διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες διαταραχών που έχουν σχέση α) με τη λειτουργία των οικοσυστημάτων, β) με τη δομή των οικοσυστημάτων των βιοκοινοτήτων ή τη μείωση της βιοποικιλότητας, γ) με συγκεκριμένους πληθυσμούς σπάνιων ειδών και δ) ορεινές περιοχές.

- **Διαταραχές στη λειτουργία των οικοσυστημάτων:** Οι διαταραχές αυτές δεν οφείλονται αποκλειστικά και μόνο στην τουριστική ανάπτυξη, όμως σε αρκετές περιπτώσεις τις επιταχύνει. Η δημιουργία τουριστικών μονάδων και παρεμφερών εγκαταστάσεων, εκτός του ότι καταλαμβάνει χώρο σε περιοχές στις οποίες αναπτύσσονται οικοσυστήματα, έχει και επιδράσεις στη λειτουργία τους, περιορίζοντας το χώρο ανάπτυξής τους, λόγω της εκτεταμένης δόμησης και της μόλυνσης. Η κατασκευή, επέκταση και συντήρηση του οδικού δικτύου έχει επιπτώσεις στην ευρύτερη λειτουργία των φυσικών οικοσυστημάτων. Η δημιουργία οδικού δικτύου συνεπάγεται, συνήθως, την αποψίλωση μεγάλων δασικών εκτάσεων και τον κατακερματισμό του φυσικού χώρου. Η κοπή των δέντρων έχει ως αποτέλεσμα την διάβρωση και την αλλαγή του κλίματος της περιοχής. Η ηχορύπανση κατά την κατασκευή και την λειτουργία του οδικού δικτύου επιδρά αρνητικά στην πανίδα, ενώ το καυσαέριο που εκπέμπουν τα αυτοκίνητα που κινούνται σε αυτό επηρεάζουν τη χλωρίδα της περιοχής. Στη ζώνη της Μεσογείου η δημιουργία οδικού δικτύου σε δασικές περιοχές, συνδέεται με κινδύνους πυρκαγιάς, που σε πολλές περιπτώσεις οφείλεται σε αμέλεια. Προβλήματα δημιουργούνται από τις χωροθετήσεις των έργων αυτών (δρόμοι παράλληλοι και σε μικρή απόσταση από τις ακτές, που παρεμποδίζουν τον ιζηματογενή κύκλο, προκαλώντας σε κάποιες περιπτώσεις διάβρωση των ακτών). Πολλές φορές τα έργα υποδομής καταλαμβάνουν μεγάλες εκτάσεις γης, συνήθως παραγωγικής, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα την καταστροφή των

παράκτιων οικοσυστημάτων και την οικιστική επέκταση. Οι οικοδομικές και άλλες δραστηριότητες που σχετίζονται με την κατασκευή και λειτουργία λιμανιών, μαρίνων οδηγούν σε εκταταμένες αλλαγές στη φυσική κυκλοφορία του νερού. Άλλες εγκαταστάσεις μεταφορών, όπως για παράδειγμα τα αεροδρόμια, έχουν και αυτές επιπτώσεις, αφού και για αυτά απαιτούνται μεγάλες εκτάσεις γης για τη δημιουργία των εγκαταστάσεών τους, αλλά και μια μεγάλη περιφερειακή ζώνη ασφαλείας. Το περιβάλλον επηρεάζεται από τους διαδρόμους, τα υπόστεγα, τα διάφορα γραφεία και κτίρια διακίνησης επιβατών και εμπορευμάτων, τις εγκαταστάσεις στάθμευσης. Η ηχορύπανση και η διακίνηση ατόμων και οχημάτων είναι σημαντικό πρόβλημα λόγω των επιπτώσεων τους σε οικολογικές διεργασίες. Η λειτουργία ενός αεροδρομίου δημιουργεί υγρά συσσωρευτικά και αέρια απόβλητα, αλλά και προσελκύει και άλλες δραστηριότητες που επιβαρύνουν το περιβάλλον. Η μείωση της έκτασης του φυσικού περιβάλλοντος για την επέκταση της δόμησης που επιβάλλει η εξυπηρέτηση των τουριστικών αναγκών, έχει αρνητικές επιπτώσεις στη δομή και λειτουργία των οικοσυστημάτων της περιοχής και στη βιοποικιλότητα των ειδών. Ο ζωτικός χώρος που είναι απαραίτητος για την επιβίωση των φυσικών πληθυσμών μειώνεται από τη χωρική επιβολή της τουριστικής ανάπτυξης, με αποτέλεσμα τη δημιουργία αποκομμένων υποσυνόλων του αρχικού πληθυσμού. (Κοκκώσεις, Τσάρτας, 2001)

- **Μεταβολές στη δομή των οικοσυστημάτων των βιοκοινοτήτων και μείωση της βιοποικιλότητας:** Η τουριστική ανάπτυξη δεν είναι η μοναδική αιτία για τη δημιουργία ευτροφισμού, λόγω της αύξησης των υγρών αποβλήτων, παρ' όλα αυτά η βιωσιμότητα του τουρισμού απειλείται πολλές φορές από υποβάθμιση των υγρών αποδεκτών, όταν ξεπερνάται η αφομοιωτική τους ικανότητα. Ο ευτροφισμός, ένα από τα ουσιαστικότερα προβλήματα μεταβολής της σύνθεσης της βιοκοινότητας, είναι το αποτέλεσμα της διάθεσης αποβλήτων από αγωγούς αστικών λυμάτων πόλεων, αγωγούς λυμάτων ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων και από χερσαίες απορροές οι οποίες προκαλούνται από τις βροχές, εφόσον στην παράκτια ζώνη υπάρχουν εκτάσεις με καλλιέργειες στις οποίες γίνεται χρήση λιπασμάτων. Οι συνθήκες ευτροφισμού συνεπάγονται τη μείωση της διαφάνειας του θαλάσσιου νερού, που είναι αποτέλεσμα της υπερβολικής ανάπτυξης φυτοπλαγκτού και της παρουσίας οργανικών αιωρούμενων. Η παρουσία οργανικού φορτίου από οργανικά λύματα συμβάλλει στην επιβίωση ετερότροφων βακτηρίων, πολλά από τα οποία είναι παθογόνα. Αλλαγές παρατηρούνται στη σύνθεση της χλωρίδας και πανίδας και

των χερσαίων οικοσυστημάτων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η αλλαγή της δομής των φυτοκοινοτήτων στις αμμοθίνες, η οποία οφείλεται στην πίεση την οποία ασκούν οι παραθεριστές, η στάθμευση οχημάτων. (Κοκκώσεις, Τσάρτας, 2001)

Η απειλή της εξαφάνισης για περισσότερα από 500 μεσογειακά φυτά. Η κατασκευή τουριστικών μονάδων και σχετικών εγκαταστάσεων, που λαμβάνει χώρα σε εξωτικές περιοχές με αξιοσημείωτη χλωρίδα, επηρεάζει τα φυσικά οικοσυστήματα και τη σύνθεση της χλωρίδας. Επίσης, η συμπεριφορά των τουριστών απειλούν τη χλωρίδα. Ειδικότερα, δραστηριότητες όπως η συλλογή λουλουδιών, η απρόσεκτη χρήση της φωτιάς, το σκόπιμο κλάδεμα των δέντρων, η υπερβολική ρίψη απορριμάτων, η οδήγηση οχημάτων και η κατασκήνωση, μπορούν να προκαλέσουν μείωση ή ακόμα και εξαφάνιση της τοπικής χλωρίδας (Τζούφη, 2010)

- **Μείωση του πληθυσμού σπάνιων ειδών:** Αρκετές φορές, δραστηριότητες που έχουν σχέση με τον τουρισμό και την τουριστική ανάπτυξη μπορούν να παρεμποδίσουν ευαίσθητες βιολογικές διαδικασίες που αφορούν σπάνια είδη. Η τουριστική ανάπτυξη σε αμμώδεις ακτές έχει αρνητικές επιδράσεις στις αναπαραγωγικές διαδικασίες ζώων που χρησιμοποιούν την άμμο για αυτό το σκοπό (χελώνα *Caretta Caretta*). Επίσης δραστηριότητες, όπως είναι τα θαλάσσια σπορ μηχανοκίνητου χαρακτήρα μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά κάποια είδη ζώων (φώκια *Monachus Monachus*). Είδη της ερπετοπανίδας, τα οποία έχουν περιορισμένη δυνατότητα μετακίνησης, όπως για παράδειγμα η *Vipera lebetina* στη Μήλο και στην Κίμωλο, κινδυνεύουν άμεσα με εξαφάνιση, λόγω της οικιστικής ανάπτυξης και της ανάπτυξης υποδομών, που οφείλονται στην τουριστική ανάπτυξη. Όσον αφορά τα ενδημικά φυτά, ο κίνδυνος από την τουριστική ανάπτυξη είναι υπαρκτός στο βαθμό που δεν εφαρμόζονται μέτρα προστασίας. (Κοκκώσεις, Τσάρτας, 2001)
- **Ορεινές Περιοχές:** Μετά τις παράκτιες περιοχές, ο δεύτερος πιο δημοφιλής τουριστικός προορισμός είναι οι ορεινές περιοχές. Τα οικοσυστήματα αυτά αναπτύσσονται με αργούς ρυθμούς λόγω των χαμηλών θερμοκρασιών και του έδαφους, που είναι λεπτό και θρεπτικά ανεπαρκές. Ο συνδυασμός αυτών των παραγόντων καθιστά εξαιρετικά δύσκολη την αναγέννηση της κατεστραμμένης βλάστησης. Η ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού απαιτεί την κατασκευή ξενοδοχείων, διαμερισμάτων και λοιπών υποδομών, ασκώντας αυξημένη πίεση στους φυσικούς πόρους και τα ενδιαιτήματα. Η αποψίλωση των δασών για τη δημιουργία πιστών

σκι, εκτός από την καταστροφή πολύτιμων, πλούσιων σε άγρια ζωή ενδιαιτημάτων, μειώνει τη ποσότητα νερού που απορροφάται απο βροχοπτώσεις. Η αφαίρεση των δέντρων προκαλεί απώλεια της συνοχής και σταθεροποίησης του εδάφους, με αποτέλεσμα η πλαγιά του βουνού να είναι πιο επιρρεπής σε φαινόμενα διάβρωσης και κατολισθήσεων. (Ηλιοπούλου,2010 cited in,Holden,2000)

Μεγάλες απειλές δέχονται οι *κοραλλιογενείς ύφαλοι* απο την τουριστική ανάπτυξη μέσω της εμφάνισης ευτουφισμού, την κατασκευή τουριστικών εγκατάστεσων και απο την συμπεριφορά των τουριστών αλλά και απο των κατοίκων της περιοχής. Επίσης, αρνητικές επιπτώσεις δέχονται και οι *υγρότοποι* που χαρακτηρίζονται απο μεγάλη βιοποικιλότητα, ωστόσο με την ανάπτυξη του τουρισμού το οικοσύστημα καταστράφηκε μέσω της παραχώρησης της γης σε παρακράτιες περιοχές.

δ. Ρύπανση

Η ρύπανση του φυσικού περιβάλλοντος, που προκύπτει από τον τουρισμό, μπορεί να επηρεάσει χωρικά επιπέδα μέσω της μετατόπισης της ρύπανσης ακόμα και ας μην σχετίζονται με τον τουρισμό. Οι βασικές κατηγορίες ρύπανσης είναι το νερό, τον αέρα, το θόρυβο και την αισθητική ρύπανση.

- **Ρύπανση νερού:** Η ρύπανση νερού είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν πολλές τουριστικές περιοχές του κόσμου. Περίτρανο παράδειγμα αποτελεί η πιο δημοφιλής τουριστική περιοχή του κόσμου, η Μεσόγειος, όπου μόνο το 30% των 700 παρακράτιων περιοχών επεξεργάζονται τα λύματα πριν από τη διοχέτευση στην θάλασσα. Ομοίως, στη λεκάνη της Καραϊβικής, όπου 100 εκατομμύρια τουρίστες επισκέπτονται τους 170 εκατομμύρια μόνιμους κατοίκους ετησίως, μόνο το 10% των λυμάτων υποβάλλεται σε επεξεργασία πριν από την διοχέτευσή τους στη θάλασσα.

Εκτός από τη ρύπανση που προκαλείται από την αναποτελεσματική διάθεση των απόβλητων, η ρύπανση των υδάτων προκαλείται επίσης από τα λιπάσματα και τα ζιζανιοκτόνα, τα οποία χρησιμοποιούνται ευρέως στα γήπεδα του γκολφ και στους κήπους των ξενοδοχείων. Το νερό που χρησιμοποιούν περιέχει χημικά, διαρρέει στα υπόγεια ύδατα και μέσω των υπόγειων υδροφόρων φθάνει στα ποτάμια, τις λίμνες και τις θάλασσες, Ωστόσο, αν και ο τουρισμός φαίνεται να είναι ένοχος για τη ρύπανση των υδάτων, πρέπει να τονιστεί ότι αποτελεί μόνον έναν από τους ποικίλους παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτού

του είδους τη ρύπανση. Οι κύριες πηγές ρύπανσης των υδάτων προέρχονται από τα βιομηχανικά απόβλητα, τις πετρελαιοκηλίδες και τις χημικές ουσίες που χρησιμοποιούνται στη γεωργία. (Ηλιοπουλου,2010 cited in,Holden,2000)

- **Ρύπανση αέρα:** Συνδέεται τόσο με τη μεταφορά των τουριστών από τον τόπο διαμονής τους στον προορισμό, όσο και από τη χρήση μεταφορικών μέσων κάθε τύπου, που χρησιμοποιούνται από τους τουρίστες ή για ικανοποίηση των αναγκών που αυτοί προκαλούν (πχ. μεταφορά αγαθών), ειδικά σε μεγάλα τουριστικά κέντρα. Στα νησιά με αυτόνομες μονάδες παραγωγής ενέργειας υπάρχουν και πρόσθετες σημειακές πηγές ρύπων.(ΣΕΤΕ, 2010)

Οι αερομεταφορές αποτελούν μια από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες πηγές εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου. Οι εκπομπές στην Ε.Ε που οφείλονται στις διεθνείς πτήσεις αυξήθηκαν κατά 87% μετά το 1990 δεδομένου ότι τα αεροπορικά ταξίδια γίνονται φθηνότερα και το περιβαλλοντικό κόστος τους δεν λαμβάνεται υπόψη. Σε παγκόσμια κλίμακα οι αεροπορικές μεταφορές συμβάλλουν στο φαινόμενο του < θερμοκηπίου> και στην εξολόθρευση της στοιβάδας του όζοντος. Σε περιφερειακό επίπεδο συμβάλλουν στην οξίνιση, στον ευτροφισμό και στο σχηματισμό τροποσφαιρικού όζοντος με την έκλυση ρυπογόνων ουσιών στον ατμοσφαιρικό αέρα. Οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα και άλλες εκπομπές ρυπών αυξάνονται σε απόλυτους ρυθμούς. (UNWTO, 2008)

- **Ηχορύπανση:** Η ηχορύπανση από τα αυτοκίνητα, τα λεωφορεία, τα αεροπλάνα καθώς και από την μουσική των κέντρων διασκέδασης αποτελεί πρόβλημα συνεχόμενης σημασίας που μπορούν να επηρεάσουν την φυσιο-ψυχολογικής κατάσταση του ανθρώπου και να επηρεάσει γενικότερα την φύση και τις ευαίσθητες περιοχές.
- **Αισθητική Ρύπανση:** Η αισθητική ρύπανση ή αλλιώς και οπτική ρύπανση δημιουργείται μέσω της ανάπτυξης των τουριστικών εγκαταστάσεων μειώνοντας έτσι την αισθητική ποιότητα του περιβάλλοντος. Τα παρατηρήσιμα κτήρια, οι μισογκρεμισμένες κατασκευές, οι ταμπέλες και οι πινακίδες των επιχειρήσεων που είναι αποτέλεσμα της τουριστικής ανάπτυξης η οποία βασίζεται στην μεγιστοποίηση των κερδών, δεν συμβαδίζουν με την τοπική αρχιτεκτονική και κλίμακα.

2.3.2 Θετικές Επιπτώσεις

Από τις παρεμβάσεις του τουρισμού προκύπτουν τόσο θετικές, όσο και αρνητικές επιπτώσεις στα επιμέρους στοιχεία του φυσικού, πολιτιστικού και δομημένου περιβάλλοντος. Στην κατηγορία των θετικών επιπτώσεων περιλαμβάνονται:

α. Διατήρηση σημαντικών φυσικών περιοχών

Ο τουρισμός μπορεί να βοηθήσει στη δικαιολόγηση και στην απόδοση εσόδων για διατήρηση σημαντικών φυσικών περιοχών και την ανάπτυξη πάρκων και προστατευόμενων περιοχών, συμπεριλαμβανόμενης της σύστασης εθνικών και περιφερειακών πάρκων, λόγω του ότι αυτά αποτελούν πόλους έλξης για τους τουρίστες. Χωρίς τον τουρισμό αυτές οι φυσικές περιοχές μπορεί να χρησιμοποιούνται για άλλες χρήσεις και να αφήνονταν στην οικολογική καταστροφή, με επακόλουθο την απώλεια της περιβαλλοντικής κληρονομιάς. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν το Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου για την προστασία της θαλάσσιας χελώνας *Caretta caretta* και Αλοννήσου- Βορείων Σποράδων, για την προστασία της φώκια *Monachus monachus*, η Λίμνη Κερκίνη και οι Πρέσπες. (ΣΕΤΕ, 2010)

β. Βελτίωση της περιβαλλοντικής ποιότητας

Ο τουρισμός μπορεί να αποτελέσει το κίνητρο για την προστασία του περιβάλλοντος, μέσω του ελέγχου του νερού, του αέρα, της ηχορύπανσης, των απορριμμάτων, αλλά επιπλέον θα μπορούσε να συντελέσει στη βελτίωση της περιβαλλοντικής αισθητικής, μέσω προγραμμάτων διατήρησης του τοπίου, σχεδιασμό και καλύτερη συντήρηση κτιρίων. (ΣΕΤΕ,2010)

γ. Βελτίωση των υποδομών

Οι τοπικές υποδομές αεροδρομίων, δρόμων, ύδρευσης, αποχέτευσης, διάθεσης απορριμμάτων, επεξεργασίας υγρών αποβλήτων και επικοινωνιών μπορεί να βελτιωθούν, μέσω της ανάπτυξης του τουρισμού και να οδηγήσουν σε μείωση της ρύπανσης και αναβάθμισης της περιβαλλοντικής ποιότητας του προορισμού. Η διαχείριση των υδάτινων πόρων μπορεί επίσης να βελτιωθεί με την ανάπτυξη του τουρισμού, λόγω των απαιτήσεων του για πρόσθετες ποσότητες νερού. (ΣΕΤΕ, 2010)

δ. Αυξανόμενη περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση

Το ενδιαφέρον των τουριστών για τη φύση και η συνειδητοποίηση της σημασίας της διατήρησής της για την οικονομική επιτυχία του τουρισμού έχει ενθαρρύνει την τοπική ευαισθητοποίηση στο θέμα σε περιοχές όπου οι ντόπιοι κάτοικοι αρχικά είχαν περιορισμένο ενδιαφέρον. Η προσπάθεια του τουρισμού για διατήρηση ή και αναβάθμιση του περιβάλλοντος οφείλεται στο γεγονός ότι το φυσικό, το δομημένο και το πολιτιστικό περιβάλλον αποτελούν απαραίτητη εισροή για τη δημιουργία του

τουριστικού προϊόντος, του οποίου η ποιότητα εξαρτάται άμεσα από εκείνη του περιβάλλοντος. (ΣΕΤΕ, 2010)

ε. Διατήρηση αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων και οικισμών αρχιτεκτονικού χαρακτήρα

Ο τουρισμός παρέχει το κίνητρο και έμμεσα (μέσω των φόρων) συμβάλλει στη 85 χρηματοδότηση για τη διατήρηση των αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων (ως πόλων έλξης για τους τουρίστες) που διαφορετικά μπορεί να αφήνονταν στην υποβάθμιση, την εξαφάνιση, και τελικά στην απώλεια της πολιτιστικής κληρονομιάς των περιοχών. Υπάρχουν πολλά σχετικά παραδείγματα σε όλη τη χώρα, όπου μέσα από δράσεις τουριστικής αξιοποίησης (ΕΟΤ) διατηρήθηκε ο οικιστικός χαρακτήρας περιοχών π.χ. στην Μάνη, στην Οία, στη Μήθυμνα (Λέσβου), στη Πορταριά και Μακρυνίτσα, στα Μεστά (Χίου). (ΣΕΤΕ, 2010)

στ. Αναβάθμιση περιβάλλοντος

Η ανάπτυξη τουριστικών εγκαταστάσεων με υψηλής ποιότητας αρχιτεκτονική μπορεί να συμβάλουν στην αναβάθμιση αγροτικών ή αστικών τοπίων, για τα οποία διαφορετικά δεν θα υπήρχε ενδιαφέρον από αισθητικής άποψης. (ΣΕΤΕ. 2010)

Κεφάλαιο 3: Η Τουριστική Ανάπτυξη στην Ελλάδα, Η περίπτωση της Ρόδου

Εισαγωγή

Η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια δέχεται πολλούς τουρίστες κυρίως κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Ο τουρισμός στην Ελλάδα αναπτύχθηκε με αργούς ρυθμούς, οι ελλείψεις σε δρόμους, μέσα συγκοινωνίας, ξενοδοχεία, εστιατόρια, κάμπινγκ και κέντρα ψυχαγωγίας έπαιξε σημαντικό λόγο. Κατά την πάροδο του χρόνου αυτές οι ελλείψεις περιορίστηκαν, παράλληλα, η Ελλάδα κατάλαβε την σημαντικότητα του τουρισμού για την οικονομία της και αποφάσισε για την ανάπτυξη του. Σ αυτό βοήθησαν τα αξιοθέατα, το μεσογειακό κλίμα, ο ήλιος, οι αρχαιότητες καθώς και το φυσικό της περιβάλλον της Ελλάδας που προσελκύει τουρίστες απ όλο το κόσμο.

3.1 Η τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα

Η Ελλάδα ως χώρα της Μεσογειακής ζώνης διαθέτει φυσική ομορφιά, ήπιες κλιματολογικές συνθήκες, πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, πεντακάθαρες παραλίες, φιλόξενους και αγνούς ανθρώπους, ώστε δίκαια κατέχει ένα κομμάτι της πίτας της παγκόσμιας βιομηχανίας του τουρισμού. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού κατατάσσει τη χώρα μας στην 10η θέση ως προς το τουριστικό συνάλλαγμα και στη 16η ως προς τις αφίξεις και προβλέπει ότι τα επόμενα χρόνια ο τομέας του τουρισμού, θα παρουσιάσει μικρούς ρυθμούς ανάπτυξης κάτι που θα αναστρέψει την πορεία της Ελλάδας προς την κορυφή και την ανάπτυξη. (ΣΕΤΕ, 2016)

Ο τουρισμός στην Ελλάδα αναπτύχθηκε αρχικά το 1950 ως παραθεριστικός και περιηγητικός. Τις δεκαετίες του '60 και '70 το τουριστικό φαινόμενο έγινε καλύτερο με την δημιουργία εγκαταστάσεων για την ανάπτυξη του ορεινού και θαλάσσιου τουρισμού. Ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά του τουρισμού στην Ελλάδα είναι το φαινόμενο του μαζικού τουρισμού, σημαντικό λόγο για την προώθηση του είχαν η χαμηλή ποιότητα των υπηρεσιών καθώς και των έργων υποδομής.

Το πρότυπο του μαζικού τουρισμού κυριαρχεί στον παγκόσμιο τουρισμό καθώς και στην Ελλάδα μετά το 1970 και ευθύνεται για την ανάπτυξη πολλών περιοχών και κρατών διεθνώς. Βασικά χαρακτηριστικά του είναι: α) οι εκτεταμένες και οργανωμένες υποδομές και υπηρεσίες που προσφέρει, β) η καθοριστική παρουσία του προτύπου στην παραγωγική δομή της περιοχής, που έχει ως αποτέλεσμα το σύνολο των υπόλοιπων κλάδων να εξαρτώνται σταδιακά από τον τουρισμό, γ) οι συχνά δυσμενείς επιπτώσεις της ανάπτυξης του στην τοπική κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον (Κοκκώσης, Τσάρτας, 1999).

Καθοριστικός σε αυτήν την διαδικασία υπήρξε ο ρόλος των οργανωτών ταξιδιών (Tour Operatos) και όλης της παράπλευρης σε αυτούς «βιομηχανίας», καθώς

επιδίωξη τους ήταν το γρήγορο και εύκολο κέρδος και ήταν φυσικό να στραφούν σε συγκεκριμένες περιοχές επιδιώκοντας τη σημαντική μείωση του κόστους και την σημαντική αύξηση της δύναμής τους μέσα από την προώθηση αυτών των περιοχών και την αποστολή σημαντικού αριθμού τουριστών προς αυτές (Σπιλάνης, 2000).

Επίσης ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα του προτύπου μαζικού τουρισμού είναι ότι το «τουριστικό πακέτο» (διαμονή με ημιδιατροφή) των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων, που αποτελεί το προσφερόμενο και διαπραγματευόμενο στη διεθνή τουριστική αγορά τουριστικό μας προϊόν, ενώ αντιπροσωπεύει περισσότερο από το 1/3 της δαπάνης του επισκέπτη στον τόπο προορισμού, επωμίζεται όλο το βάρος της διατήρησης του Ελληνικού τουριστικού προϊόντος σε ανταγωνιστικά επίπεδα. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Ελληνικός τουρισμός εξαρτάται άμεσα από την τιμολογιακή πολιτική των ξενοδοχείων, από τη δυνατότητα που έχουν οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις να προσφέρουν τιμές αποδεκτές από τη διεθνή τουριστική ζήτηση, όπως εκφράζεται μέσα από τους οργανωτές ταξιδιών (Tour Operator). Τα ανησυχητικά φαινόμενα που προβληματίζουν τους φορείς που ασχολούνται με τον τουρισμό στην Ελλάδα είναι: η μαζικοποίηση του τουρισμού που σε πολλούς προορισμούς ξεπέρασε τα όρια της αντοχής τους, η συρρίκνωση της τουριστικής περιόδου, σε σημείο που γίνεται λόγος για “αυγουστιάτικο τουρισμό”, η συνεχώς μειούμενη από χρόνο σε χρόνο κατά κεφαλή τουριστική δαπάνη, όπως αποδεικνύεται από τις συγκρίσεις σε σταθερές τιμές, ο περιορισμός της απασχόλησης και η μείωση της αποδοτικότητας των τουριστικών επιχειρήσεων. Επίσης η ένταση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, που απειλεί με υποβάθμιση πολλούς προορισμούς. (Λογοθέτης, 2004).

Οι αρμόδιοι φορείς του τουρισμού προσπαθούν να περιορίσουν τον μαζικό τουρισμό με την προώθηση νέων μορφών τουρισμού που θα προστατεύουν την τοπική κουλτούρα, την προστασία του περιβάλλοντος καθώς και την αποφυγή της εποχικότητας. Αυτές οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού (αγροτουρισμός, τουρισμός υγείας, θρησκευτικός, άθλησης, τουρισμός εκθέσεων, κ.ά) όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο αποτελούν μια νέα φιλοσοφία στον τομέα του τουρισμού όπου περιλαμβάνει όλες τις μορφές που προσελκύουν τουρίστες με ειδικά ενδιαφέροντα.

Η Ελλάδα στήριξε την ανάπτυξη του τουρισμού στις φυσικές ομορφίες της, παραλείποντας τις νέες μορφές τουρισμού που αποσκοπούν στην προστασία του περιβάλλοντος και του ανθρώπου. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα η Ελλάδα να χάσει το συγκριτικό της πλεόνασμα και να εμφανίσει προβλήματα σε διάφορα επίπεδα.

- Η επικράτηση του μαζικού τουρισμού χωρίς να δίνεται έμφαση στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού.
- Η περιβαλλοντική αλλοίωση και η αισθητική υποβάθμιση των αρχαιολογικών χώρων, των καλαίσθητων τοπίων και φυσικών τοποθεσιών.

- Η μεγάλη ζήτηση τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών για μερικούς μήνες τον χρόνο έχει σαν αποτέλεσμα αρνητικές επιπτώσεις στον τομέα της απασχόλησης, στην ποιότητα των διακοπών και στις τοπικές οικονομίες.
- Η τουριστική υποβάθμιση των αγροτικών και ορεινών περιοχών.
- Η χαμηλή αποδοτικότητα των ξενοδοχείων και γενικότερα ο χαμηλός δείκτης αποδοτικότητας μεταξύ προσφερόμενων υπηρεσιών - τιμής.

3.2 Το νησί της Ρόδου

Το «νησί των ιπποτών» κατακλύζεται κάθε χρόνο από χιλιάδες τουρίστες από όλα τα μέρη της Γης που το επισκέπτονται για να απολαύσουν τη θάλασσα, τη φύση και τα αξιοθέατα του. Η Ρόδος, με έκταση 1400,68 χλμ², είναι το μεγαλύτερο νησί των Δωδεκανήσων και το τέταρτο σε έκταση νησί της Ελλάδας, μετά την Κρήτη, την Εύβοια και τη Λέσβο. Ο πληθυσμός της ανέρχεται σε 115.290 κατοίκους, σύμφωνα με απογραφή που έγινε το 2011, και καθιστά τη Ρόδο το πολυπληθέστερο ελληνικό νησί -εκτός της Κρήτης και της Εύβοιας. Βρίσκεται περίπου 350 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά της Αθήνας και 18 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της Τουρκίας. Διαθέτει ακτογραμμές μήκους 253 χιλιομέτρων. Το νησί της Ρόδου βρίσκεται στο σταυροδρόμι δυο μεγάλων θαλάσσιων διαδρομών της Μεσογείου, ανάμεσα στο Αιγαίο πέλαγος και των ακτών της Μέσης Ανατολής όπως είναι η Κύπρος και η Αίγυπτος. Ως σημείο συνάντησης τριών πολιτισμών, η Ρόδος έχει γνωρίσει πολλούς πολιτισμούς. Αποτελεί έδρα της ομώνυμης Περιφερειακής Ενότητας, η οποία περιλαμβάνει επίσης και τα νησιά Χάλκη, Σύμη, Τήλος και Καστελλόριζο. Πρωτεύουσα του νησιού είναι η πόλη της Ρόδου με πληθυσμό περίπου 55.000 κατοίκων. Στην πόλη της Ρόδου υπάρχει η Μεσαιωνική πόλη, η οποία έχει ενταχθεί από το 1988 στα μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO.

3.2.1 Ιστορική αναδρομή της Ρόδου

- **Αρχαιότητα:** Από τον Όμηρο μαθαίνουμε ότι στη Ρόδο υπήρχαν κατά τους αρχαιότερους χρόνους τρεις μεγάλες πόλεις, η Λίνδος, η Ιαλυσός και η Κάμειρος. Οι πόλεις αυτές που ακμάζουν ήδη από την υστερομινωική εποχή, συνεχίζουν την ακμή τους στα μυκηναϊκά χρόνια, όπως δείχνουν οι νεκροπόλεις της Καμείρου και της Ιαλυσού, και παίρνουν νέα ζωή με την εγκατάσταση του δωρικού πληθυσμού από το Άργος και τον 11ο αιώνα π.Χ. Ο εκδωρισμός του πληθυσμού (στη γλώσσα, τη θρησκεία, τα έθιμα κλπ.) εισάγει τη Ρόδο στη μεγάλη δωρική οικογένεια και οι τρεις πόλεις της μαζί με την Κω, την Κνίδα και την Αλικαρνασσό, αποτελούν τη δωρική Εξάπολη, αμφικτιονία των Δωριέων αποίκων της Μικράς Ασίας με θρησκευτικό κέντρο το ναό του Τριοπίου Απόλλωνος στη

χερσόνησο της Κνίδου. Αξιοποιώντας την γεωγραφική θέση του νησιού τους, το σταυροδρόμι των ηπείρων και των πολιτισμών, οι Ρόδιοι επιδίδονται στη ναυτιλία και διέπουν στη ναυσιπλοΐα και το εμπόριο. Τα πλοία τους οργάνουν τις θάλασσες μέχρι τα πέρατα της λεκάνης της μεσογείου, της Προποντίδας και του Ευξείνου. Κι όπως ο πληθυσμός του νησιού πλουτίζει και πληθαίνει, ακολουθεί το μεγάλο αποικιακό ρεύμα της εποχής. Στους περσικούς πολέμους η Ρόδος ακολούθησε την τύχη των μικρασιατικών λαών που βρίσκονται υπό τον έλεγχο των Περσών και αναγκάστηκε να εκστρατεύσει μαζί τους εναντίον των Ελλάδας. Μετά την ήττα των Περσών στη Σαλαμίνα η Ρόδος συμμάχησε με τους Αθηναίους. (Σαββίδου, 2010)

- **Βυζαντινοί χρόνοι:** Κατά την πρώιμη Χριστιανική περίοδο (330-650 μ.Χ), η Ρόδος αποτελούσε κομμάτι της εκχριστιανισμένης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας που είναι ευρύτερα γνωστή ως Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Μολονότι λιγότερο σημαντική και ακμάζουσα απ' ότι στο παρελθόν, η πόλη της Ρόδου ήταν επισκοπική έδρα και είχε σημαντικό αριθμό εκκλησιών ανάμεσα στις οποίες υπήρχαν κάποιες βασιλικές εντυπωσιακών διαστάσεων. Παράλληλα ήταν σημαντική στρατιωτική βάση. Οι Άραβες που πρωτοέκαναν την εμφάνιση τους στην Μεσόγειο τον 7ο αιώνα επιτέθηκαν στη Ρόδο και την κατέλαβαν για μερικές δεκαετίες. Στους αιώνες που ακολούθησαν, η πόλη συρρικνώθηκε σε μέγεθος και οχυρώθηκε με νέα τείχη. Ταυτόχρονα, χωρίστηκε σε δύο ζώνες, μια για την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία και μια για τους «λαϊκούς». Η ζώνη αυτή αντανακλά την κοινωνική πραγματικότητα των μεσαιωνικών χρόνων. (RhodesGuide)
- **Ιπποκρατεία:** Το 1309 μ.Χ, η Ρόδος περιήλθε στα χέρια των Ιπποτών του τάγματος του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ. Η αναγέννηση της Ρόδου σε όλους τους τομείς, από το εμπόριο ως τις τέχνες και τα γράμματα, διήρκεσε 200 έτη περίπου. Το πρωτοβυζαντινό «Κάστρον» ονομάστηκε Κολλάκιο (Collachium) και περιλάμβανε το παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου, το ναό του Αγίου Ιωάννη, τα καταλύματα των «γλωσσών» των Ιπποτών, το Νοσοκομείο και το Οπλοστάσιο. Το μεγαλύτερο μέρος του οικισμού αποτελούσε η πόλη (Burgum). Ο σταδιακός εκσυγχρονισμός των οχυρώσεων, με εσωτερικά τείχη, πλατεία τάφρο, περίδρομο, επάλξεις και σε ορισμένα σημεία προτείχισμα έγινε με βάση την δυτικοευρωπαϊκή αντίληψη μηχανικής και αρχιτεκτονικής. Η ροδιακή αρχιτεκτονική υιοθέτησε δυτικοευρωπαϊκά, υστερογοτθικά και αναγεννησιακά στοιχεία. Το υλικό δομής ήταν κατεξοχήν ο τοπικός πωρόλιθος. (Rhodes2021)

- **Τουρκοκρατία:** Οι Τούρκοι, νέοι κατακτητές της ευρύτερης περιοχής από το 1453 και την πτώση της Κωνσταντινούπολης, θεωρούσαν το χριστιανικό προγεφύρωμα της Ρόδου ως αγκάθι για την επέκταση της αυτοκρατορίας τους και θέτουν ως στόχο την κατάληψη του νησιού. Το 1480 οι Τούρκοι κάνουν την πρώτη απόπειρα για να την καταλάβουν αποβιβάζοντας στο νησί δύναμη 70.000 ανδρών και άρχισαν την πολιορκία του πανίσχυρου κάστρου της. Η πολιορκία κράτησε δύο μήνες, αλλά η πόλη αντιστάθηκε με στρατιωτικό ηγέτη τον μέγα μάγιστρο Pierre de Aubusson. Τελικά, το καλοκαίρι του 1522 πραγματοποίησαν νέα εκστρατεία κατά της Ρόδου με την εκστρατευτική τους δύναμη, αυτή τη φορά, να αποτελείτε από 700 πλοία και 200.000 άνδρες, ενώ επικεφαλής ήταν ο ίδιος ο σουλτάνος, ο Σουλεϊμάν Β' ο Μεγαλοπρεπής. Πολιόρκησαν την πόλη από στερεά και θάλασσα για 6 μήνες και παρά τις τρομακτικές τους απώλειες επιμένουν στην πολιορκία. Τελικά οι Ιωαννίτες, καταλαβαίνοντας ότι δεν θα μπορούσαν να κρατήσουν το κάστρο για πολύ ακόμα, ήρθαν σε συμφωνία με τους πολιορκητές για να αποχωρήσουν. Στις 2 Ιανουαρίου 1523, οι Ιωαννίτες ιπότες μαζί με 4.000 Έλληνες κατοίκους του νησιού το εγκατέλειψαν και κατέφυγαν στην Κρήτη. (Gnoristetinellada)

- **Ιταλοκρατία:** Τα ιταλικά στρατεύματα κατέλαβαν τα Δωδεκάνησα και το νησί της Ρόδου το 1912 και το 1923 η Ιταλία ίδρυσε μια αποικία, τα ιταλικά νησιά του Αιγαίου. Οι Ιταλοί κατεδάφισαν τα σπίτια που είχαν κτιστεί πάνω και παραπλεύρως των τειχών κατά την Οθωμανική περίοδο, διατήρησαν τα εναπομείναντα στοιχεία της περιόδου των Ιπποτών ενώ αφαίρεσαν όλες τις Οθωμανικές προσθήκες. Ταυτόχρονα, επανοικοδόμησαν το παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου. Τέλος, ίδρυσαν ένα ινστιτούτο για την μελέτη της Ιστορίας και του Πολιτισμού της περιοχής. (RhodesGuide)

- **Σύγχρονη περίοδος :** Το 1947, η Ρόδος και τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα ενσωματώθηκαν επίσημα με την Ελλάδα. Το 1948 μεσαιωνικά και νεώτερα κτίρια εντός και εκτός των τειχών χαρακτηρίστηκαν ως «ιστορικά διατηρητέα μνημεία». Σταδιακά, η Ρόδος έγινε ένας από τους δημοφιλέστερους ανά τον κόσμο τουριστικούς προορισμούς. Το 1960, με υπουργική απόφαση, όλη η Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου, με τα τείχη και την μνημειακή ζώνη γύρω από αυτά, κηρύχθηκε ιστορικό διατηρητέο μνημειακό συγκρότημα. Το 1988 ανακηρύχθηκε Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς από την UNESCO. (Rhodes2021)

3.3 Ο τουρισμός στην Ρόδο

Ο τουρισμός της Ρόδου αναπτύχθηκε με ραγδαίους ρυθμούς τη δεκαετία του 1990 φθάνοντας από 8,1 εκατ. διανυκτερεύσεις το 1990 σε 10,8 εκατ. το 1999. Αυτό συνέβη όχι γιατί το επέτυχαν οι τουριστικοί φορείς με τις ενέργειές τους, αλλά επειδή αυτή ήταν η επιλογή των tour operators (Κούτουλας, 2005). Σύμφωνα με τα μέχρι σήμερα στοιχεία σε ικανοποιητικά επίπεδα βρίσκεται η κίνηση στα Δωδεκάνησα και κυρίως στη Ρόδο. Τον μήνα Άγουστο του 2015 ο θαλάσσιος τουρισμός σημείωσε αύξηση κατά 9% στις αφίξεις των επιβατών και 8,30% στους κατάπλους των κρουαζιεροπλοίων σε σχέση με τον αντίστοιχο μήνα το 2014. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Υπηρεσίας Ελέγχου Διαβατηρίων Λιμένος Ρόδου τον Άγουστο του 2015 αφίχθησαν στην Ρόδο 655.556 άτομα έναντι 622.216 το έτος 2014. Επιπροσθέτως σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία που ανακοίνωσε η Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας η τουριστική κίνηση στη Ρόδο τον Αύγουστο αφίχθησαν στο αεροδρόμιο Ρόδου, με πτήσεις τσάρτερ, 422.973 αλλοδαποί τουρίστες, έναντι 420.151 του Αυγούστου 2015 (αύξηση εφέτος 5,43%) και 412.732 του Αυγούστου 2014 (αύξηση εφέτος 7,33%). Στο ίδιο χρονικό διάστημα αφίχθησαν στο αεροδρόμιο «Διαγόρας» της Ρόδου, με πτήσεις εσωτερικού 50.936 ταξιδιώτες, έναντι 47.595 του Αυγούστου 2015 (αύξηση εφέτος 7,02%) και 40.669 του Αυγούστου 2014 (αύξηση εφέτος 25,25%). Συνολικά αφίχθησαν δηλαδή στο αεροδρόμιο Ρόδου το μήνα Αύγουστο φέτος 494.267 ταξιδιώτες, έναντι 468.212 του Αυγούστου 2015 (αύξηση εφέτος 5,56%) και 453.752 του Αυγούστου 2014 (αύξηση εφέτος 8,93%). Σύμφωνα πάντα με τα ίδια στοιχεία συνολικά διακινήθηκαν από το αεροδρόμιο Ρόδου (αφίξεις – αναχωρήσεις) το μήνα Αύγουστο φέτος 1.011.990 ταξιδιώτες, έναντι 965.758 του Αυγούστου 2015 (αύξηση εφέτος 4,79%) και 937.352 του Αυγούστου 2014 (αύξηση εφέτος 7,96%). Η συνολική διακίνηση των επιβατών (αφίξεις και αναχωρήσεις) έγινε τον Αύγουστο φέτος με 6.779 πτήσεις, έναντι 6.770 πτήσεων τον Αύγουστο 2015 (αύξηση φέτος 0,33%) και 6.776 πτήσεων, τον Αύγουστο του 2014 (αύξηση φέτος 0,04%). (Δημοκρατική, 2016)

Στην πρώτη θέση των αφίξεων βρίσκονται και το μήνα Αύγουστο οι Αγγλοι τουρίστες (78.187) και ακολουθούν οι Γερμανοί (62.300), οι Ιταλοί (43.248), οι Ρώσοι (31.905), οι Ισραηλινοί (30.297), οι Σουηδοί (28.247) και οι Πολωνοί (20.032). Μείωση εμφάνισαν το μήνα Αύγουστο φέτος, οι Νορβηγοί (22,22%), οι Βέλγοι (12,87%), οι Αυστριακοί (9,46%), οι Τούρκοι (66,07%), οι Πολωνοί (11,06%), οι Σλοβένοι (25,81%), οι Λευκορώσοι (50,85%) και οι Ουκρανοί (21,72%). Όλες οι υπόλοιπες εθνικότητες σημείωσαν αύξηση, από ελάχιστη, μέχρι σημαντική. (Δημοκρατική, 2016)

Σήμερα τα κυριότερα τουριστικά θέρετρα της Ρόδου είναι τα εξής:

- Λίνδος
- Κάμειρος
- Ιαλυσός
- Παλία πόλη

- Η κοιλάδα των πεταλούδων και
- Η καλλιθέα

3.4 Τουριστική ανάπτυξη στην Ρόδο

Από τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα και ιδιαίτερα από το 1930 και μετά, στη Ρόδο και στα υπόλοιπα νησιά της Δωδεκανήσου, υπό καθεστώς ιταλικής κατοχής, αρχίζουν να δημιουργούνται τα πρώτα έργα υποδομής (λιμάνια, αεροδρόμια, δρόμοι) εκτός των ήδη υπαρχόντων στρατιωτικών έργων και εγκαταστάσεων. Επίσης κατασκευάζονται εντυπωσιακά κτίρια για τη στέγαση των κρατικών υπηρεσιών και τη φιλοξενία επισκεπτών, τη στέγαση των Ιταλών εποίκων που εγκαταστάθηκαν στη Ρόδο για να στελεχώσουν τις εισαγωγικές επιχειρήσεις, τις βιομηχανίες, τις τράπεζες και τα πρότυπα αγροκτήματα (C.A.I.R.) που ίδρυσαν, σε μια προσπάθεια να εδραιώσουν και να μονιμοποιήσουν την παρουσία τους στα Δωδεκάνησα. Ιδιαίτερη βαρύτητα έδωσαν στον τουρισμό, ώστε να καταστήσουν τη Ρόδο διεθνές τουριστικό θέρετρο, γι αυτό και κατασκεύασαν πολυτελή ξενοδοχεία («Των Ρόδων», «Θέρμαι», «Ελαφος», «Ελαφίνα» συνολικής δυναμικότητας 600 κλινών), δημιούργησαν το Υδροθεραπευτήριο της Καλλιθέας, το γήπεδο γκολφ στο Κορακόνερο, αναπαλαίωσαν το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου και ανέδειξαν την Μεσαιωνική πόλη (Παπαϊωάννου, 1999).

Επίσης κατά την κατοχική Ιταλική περίοδο 1912 – 1945 δόθηκε μέριμνα και στη θαλάσσια τουριστική ανάπτυξη, μέσω κάποιων κρουαζιερόπλοιων που προσέγγιζαν την Πάτμο για την επίσκεψη της Ιεράς Μονής και της Ιστορικής Βιβλιοθήκης, της Κω και της Ρόδου. Ενδεικτικά αναφέρονται κάποια στοιχεία για την τουριστική κίνηση της Δωδεκανήσου την περίοδο 1935-1939, λίγο πριν ξεσπάσει ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, ο οποίος στην κυριολεξία ήταν τροχοπέδη στην οποιαδήποτε τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Με την απελευθέρωση και την ενσωμάτωση στη Μητέρα Ελλάδα (επίσημα στις 7 Μαρτίου 1948), έπειτα από ακριβώς 639 χρόνια ξενικής σκληρής κατοχής, το Ελληνικό πλέον κράτος έχει σαν πρωταρχική φροντίδα την ανασυγκρότηση της Δωδεκανήσου (Φίνας, 1991).

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 αρχίζει η περίοδος της ανάπτυξης, διαφαίνεται πια ότι το μέλλον του νησιού θα στηριχθεί στον τουρισμό. Ακολουθεί στις αρχές της δεκαετίας του 1980 ένας προβληματισμός από την πλευρά της κρατικής πολιτικής, όσον αφορά το πρότυπο της τουριστικής ανάπτυξης, στο πλαίσιο μιας νέας πολιτικής ισόρροπης ανάπτυξης όλων των τομέων της οικονομίας. Η ανάπτυξη αυτή δημιούργησε ευημερία, όμως πλήρωσε ο τόπος και ένα τίμημα που εκδηλώνεται με τις επιδράσεις του τουρισμού στο ευρύτερο περιβάλλον. (Λογοθέτης, 2004)

Ο τουρισμός της Ρόδου, με εξαίρεση το 1994 και το 1999 που σημείωσε μία εντυπωσιακή αύξηση, βρίσκεται τα τελευταία χρόνια σε κατάσταση συνεχιζόμενης ύφεσης. Παράγοντες όπως η υπερπροσφορά ξενοδοχειακών κλινών, η συρρίκνωση

της τουριστικής περιόδου, οι απαιτήσεις του σύγχρονου τουρίστα, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος συντέλεσαν στη δημιουργία μιας τέτοιας δυσοίωνης κατάστασης (Λογοθέτης, 2004).

3.5 Επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στην Ρόδο

Στην ενότητα αυτή εξετάζονται οι επιπτώσεις του τουρισμού και της τουριστικής ανάπτυξης καθώς και οι ενδεχόμενες οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και περιβαλλοντικές μεταλλάξεις που υπέστη η τοπική κοινωνία της Ρόδου, εξαιτίας αυτών αλλά και το βαθμό συνειδητότητας των κατοίκων για τις αλλαγές που προέκυψαν.

- Η ανάπτυξη του τουρισμού στη Ρόδο προκάλεσε κοινωνικές μεταβολές ως προς τα ήθη, τις αξίες και τις συνήθειες. Η τοπική κοινωνία είναι αρνητική προς τους εσωτερικούς μετανάστες που πήγαν να εργαστούν στην Ρόδο.
- Η ανάπτυξη του τουρισμού στη Ρόδο προκάλεσε οικονομικές μεταβολές.
- Η ανάπτυξη του τουρισμού στη Ρόδο προκάλεσε αλλοίωση στο φυσικό περιβάλλον.
- Η ανάπτυξη του τουρισμού στη Ρόδο προκάλεσε γεωγραφική και κοινωνική κινητικότητα.

Προσαρμογή τοπικής οικονομίας στις τουριστικές απαιτήσεις: Οι τοπικοί επιχειρηματίες για να ανταποκριθούν στην αυξανόμενη ζήτηση, έχουν αλλάξει το σχεδιασμό των προϊόντων τους, (αναμνηστικά δώρα, καλλιτεχνικές δημιουργίες κλπ) προκειμένου αυτά να συμφωνούν περισσότερο με τις προτιμήσεις των καταναλωτών. Ο νέος επαγγελματικός κώδικας είναι αποτέλεσμα της παρακμής των παραγωγικών σχέσεων και το σύστημα αναπαράγεται μέσω μηχανισμών και οικονομικών δραστηριοτήτων που βασίζονται στην εξαπάτηση του αγοραστικού κοινού. Σε αυτά τα πλαίσια, η επαγγελματική επιτυχία που βασίζεται στην αντικοινωνική συμπεριφορά, στην κοινωνική υποκρισία, στη δουλοπρέπεια, στην εξαπάτησή του κοινού και στο βαθμό που ο καθένας χρησιμοποιεί τον άλλον σαν αντικείμενο, μοιραία καταλήγει στην αυτο-αλλοτρίωση του. Η εμπορευματοποίηση-τουριστικοποίηση της τέχνης, αποστεωμένη από τις αξίες της λαϊκής παράδοσης, παρατηρείται έντονα στα πλαίσια της τουριστικής κατανάλωσης. Το κριτήριο μιας μουσικής εκδήλωσης, ενός λαϊκού πανηγυριού κλπ, είναι «η εμπορική τους επιτυχία» και η σχέση τους με τη μόδα. (Λούπα, 2009)

Ο τουρισμός συχνά οδηγεί σε παραβατικές συμπεριφορές (εκκλησιαστικότητα, αλκοολισμός, ναρκωτικά κ.ά) παρόλο αυτά, στην Ρόδο παρατηρούνται μόνο φαινόμενα χαλάρωσης ηθών και αξιών. Συνεπώς η τουριστική ανάπτυξη δεν επέφερε

σημαντικές αλλαγές στις αξίες, στα έθιμα και στην οικογένεια παρότι που επηρεάστηκαν αλλά κατάφεραν να περιορίζονται.

Οικονομικές επιπτώσεις: Με την πάροδο του χρόνου η σημαντικότητα του τουρισμού για την οικονομία της Ρόδου έγινε όλο και πιο αισθητή στους κατοίκους της, ειδικά τα άτομα που απασχολούνται άμεσα με τον τουρισμό καταλαβαίνουν όλο και περισσότερο την εξάρτηση από αυτόν. Η οικονομική αλλά και η κοινωνική ζωή των κατοίκων του νησιού εξαρτάται σχεδόν μόνο από τον τουρισμό από την στιγμή που είναι ο μόνος υπεύθυνος για την προσφορά θέσεων απασχόλησης. Οι θέσεις εργασίας δεν αφορούν μόνο τις επιχειρήσεις αλλά και τον δημόσιο τομέα.

Η τουριστική μονοκαλλιέργεια, αποτέλεσμα των επιλογών ανάπτυξης, προκάλεσε αρνητικές επιπτώσεις σε όλα τα επίπεδα όπως: εξάρθρωση του παραγωγικού ιστού και την πλήρη εξάρτηση των κατοίκων τους για την ικανοποίηση βασικών αναγκών από το κέντρο, αύξηση του κόστους ζωής, διείσδυση νέων αξιών στις τοπικές κοινωνίες, εγκατάλειψη του πρωτογενή τομέα κλπ. Τα άτομα είναι εγκλωβισμένα στη μονοκαλλιέργεια του τουρισμού και πληρώνουν το τίμημα. Από τη μια η εξειδίκευση και από την άλλη το εύθραυστο στις διεθνείς συγκυρίες προϊόν, μπορεί να παραλύσει την τοπική οικονομία. Σήμερα, λόγω του ότι δεν εισπράττουν τα αναμενόμενο οικονομικά οφέλη, η τοπική κοινωνία είναι περισσότερο εχθρική με τους τουρίστες και τους ξένους, ιδιαίτερα με αυτούς που έρχονται στη Ρόδο να δημιουργήσουν επιχειρήσεις. Οι περισσότεροι αποδίδουν ευθύνες στις αρχές, για τον «πρόχειρο» τουριστικό προγραμματισμό του νησιού και πιστεύουν ότι δεν βοήθησαν τον τόπο να αναπτύξει άλλες μορφές τουρισμού, ώστε να αποφευχθεί η τουριστική «παρακμή» που έχει δυσμενείς επιπτώσεις στην οικονομία του νησιού. Αναγνωρίστηκε η ανάγκη να ληφθούν μέτρα που να συμπεριλαμβάνουν τις στρατηγικές που θα τους προστατεύσουν από τις «διακυμάνσεις». Εντούτοις παραδέχτηκαν, ότι και η τοπική κοινωνία πρέπει να προετοιμαστεί και να πάρει κάποια μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος και των πολιτιστικών πόρων και ότι είναι απαραίτητη μια βιώσιμη προσέγγιση, ώστε να διατηρηθούν τα οφέλη από τον τουρισμό αλλά και να γίνει προσπάθεια να στηρίζεται το νησί λιγότερο σε αυτόν. Η τουριστική βιομηχανία στη Ρόδο όπως αποδεικνύεται, υπήρξε ο σημαντικότερος τομέας οικονομικής δραστηριότητας και η κύρια πηγή ανάπτυξης των τελευταίων 50 ετών. Ο τρόπος όμως της τουριστικής ανάπτυξης, οδήγησε τελικά τη Ρόδο σε περιοχή δύο ταχυτήτων, καθώς η κατανομή των καταλυμάτων περιορίζεται στην ανατολική πλευρά του νησιού. (Λούπα, 2009)

Παρά τις αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού οι ντόπιοι έχουν θετική στάση για την ανάπτυξη του τουρισμού διότι τα οφέλη που δέχονται από αυτόν είναι μεγαλύτερα από τα κόστη. Αυτό μπορεί να φανεί και από πρόσφατα γεγονότα που πραγματοποιήθηκαν στο Φαληράκι με τους Άγγλους τουρίστες που παρά τις αρνητικές πράξεις τους, οι ντόπιοι επιχειρηματίες θα τους δεχτούν στα ξενοδοχεία τους. Η τοπική κοινωνία είναι ανήσυχη και ανύμπορη να δράσει έτσι παγιδούνται στις επενδύσεις τους χωρίς αποτελεσματική λύση. Οι γρήγοροι ρυθμοί ανάπτυξης του τουρισμού είχε σαν αποτέλεσμα να μειωθεί η ποιότητα του τουριστικού προϊόντος.

Επιπτώσεις από τους Tours Operators: Ο τουρισμός της Ρόδου αναπτύχθηκε με ραγδαίους ρυθμούς τη δεκαετία του 1990 φθάνοντας από 8,1 εκατ. διανυκτερεύσεις το 1990 σε 10,8 εκατ. το 1999. Αυτό συνέβη όχι γιατί το πέτυχαν οι τουριστικοί φορείς με τις ενέργειές τους, αλλά επειδή αυτή ήταν η επιλογή των Tour Operators. Όταν άλλαξε η πολιτική των Tour Operators, κανείς φορέας της Ελλάδας ή της Ρόδου δεν μπόρεσε να ανακόψει την πτωτική πορεία της τουριστικής κίνησης αφού δεν έγιναν εγκαίρως οι κατάλληλες ενέργειες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μειωθούν οι διανυκτερεύσεις σε 8,6 εκατ. το 2003. (EOT 2003)

Σύμφωνα με τον Λογοθέτη κατά την τελευταία πενταετία ένα ποσοστό του αλλοδαπού τουρισμού που σταθερά ξεπερνά το 50% συγκεντρώνεται στο τρίμηνο, της τουριστικής αιχμής (Ιούλιος – Σεπτέμβριος). Σε παραδοσιακούς τουριστικούς προορισμούς όπως η Κρήτη, η Κέρκυρα και η Ρόδος, το ποσοστό αυτό είναι ακόμα μεγαλύτερο και συνοδεύεται μάλιστα με μια παράλληλη μείωση του μέσου όρου ημερών διαμονής. Συγκεκριμένα στην περίπτωση της Ρόδου με βάση τα στοιχεία των αφίξεων του οργανωμένου τουρισμού της περιόδου 1998-2001, οι μήνες της τουριστικής αιχμής συγκεντρώνουν μέσο ετήσιο ποσοστό 55,6% με αυξητικές τάσεις αφού το 2001 συγκέντρωσε το 56,50%, ενώ οι υπόλοιποι μήνες (Απρίλιος, Μάιος, Ιούνιος και Οκτώβριος) συγκεντρώνουν το 43,8%, από το οποίο ο Απρίλιος συμμετέχει με ποσοστό κάτω του 5%. (Λογοθέτης, 2002)

Κοινωνική κινητικότητα: Καθώς οι δραστηριότητες μετατρέπονται όλο και περισσότερο σε οικονομικές παρατηρείται μια ανοδική τάση κοινωνικής κινητικότητας δίνοντας έτσι την δυνατότητα στους κάτοικους της Ρόδου να ασκήσουν επιχειρηματική δραστηριότητα. Οι πρώτοι επιχειρηματίες παρουσιάστηκαν χωρίς γνώσεις στον τομέα αυτόν, συνήθως ξεκινούσαν τις επιχειρηματικές του δραστηριότητες σαν αποτέλεσμα ιδιοκτησίας κάποιου οικοπέδου.

Η ανάπτυξη του τουρισμού είχε σαν αποτέλεσμα την άνοδο των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων αλλά έδωσε και την δυνατότητα στην νεότερη ηλικία (18-25) να εργαστούν εξασφαλίζοντας τους οικονομική ανεξαρτησία. Πολλοί νέοι ανεξάρτητα με το επίπεδο μόρφωσης τους αποφάσισαν να ακολουθήσουν την επιχείρηση των οικογενειών τους.

Κοινωνική διαφοροποίηση: Η Ρόδος υποδέχτηκε τον τουρισμό διατηρώντας τις παραδόσεις και τις αξίες της, οι τουρίστες που την επισκέφτηκαν είδαν τα τοπικά έθιμα, παραδόσεις και ένιωσαν την φιλοξενία της αφού οι ίδιοι κάτοικοι τους εξυπηρετούσαν, τους ξεναγούσαν κ.ά. Με τον καιρό όμως και καθώς ο τουρισμός αναπτυσσόταν στην περιοχή, οι κάτοικοι άρχισαν να βλέπουν το κέρδος και ξεκίνησαν να φθείρονται. Η Ρόδος κατέληξε από ένα πατροπαράδοτο και φιλόξενο νησί σε μια τουριστική βιομηχανία.

Τα οικονομικά πλεονεκτήματα που είχε αποκτήσει η Ρόδος από την απόκτηση χρήματος καθώς και των συναλλαγματικών διαφορών είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργήσει μια ισχυρή τάξη εμπόρων και επιχειρηματιών. Οι καλοί μισθοί

βοήθησαν τις χαμηλότερες τάξεις να ανέβουν και διαμόρφωσε διαφορετικά καναταλωτικά πρότυπα από τα προηγούμενα στα οποία οι κάτοικοι χαρακτηρίζονταν απο υπερ κατανάλωση και επιδεξιότητα.

Η ανάπτυξη της αγοράς ακινήτων και ταυτόχρονη δόμηση στις παράκτιες περιοχές της Ρόδου, προσλαμβάνει ταχείς ρυθμούς την τελευταία δεκαετία λόγω του ότι ενισχύει την «αίσθηση πλούτου». Αυτή η αίσθηση πλούτου «συμβάλλει σε μια ιδιότυπη κατάσταση, όπου παρά την υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας, η ζήτηση και η δαπάνη συντηρούνται σε υψηλά επίπεδα». (Πελαγίδης 2006)

Η εύκολη και σημαντική εισροή χρήματος οδήγησε σε ακραίες οικονομικές συμπεριφορές των περισσότερων, κυρίως των εσωτερικών μεταναστών που πίστευαν ότι αυτό θα συνεχιστεί και στο μέλλον, με αποτέλεσμα σήμερα να επιστρέφουν σχεδόν όλοι στην αρχική τους κατάσταση. Η νεόπλουτη τάξη με την επιδεικτική κατανάλωση και τον τρόπο ζωής της, καταλαμβάνει την κορφή της πυραμίδας της κοινωνικής δομής, συνιστά πρότυπο για την κοινωνία και οι τάξεις που βρίσκονται σε κατώτερες βαθμίδες της κοινωνικής ιεραρχίας, υιοθετούν καθιερωμένους κώδικε συμπεριφοράς. Τελικά η υπόληψη της τοπικής κοινωνίας, στηρίζεται στην οικονομική δύναμη και στα μέσα με τα οποία μπορεί κανείς να δείξει τον πλούτο. Σε αυτά τα πλαίσια ορισμένα αγαθά και υπηρεσίες ταυτίζονται με σύμβολα κοινωνικής θέσης και αποκτούν ιδιαίτερη σημασία. Με την οικονομική ευχέρεια που αποκτήθηκε από την ανάπτυξη του τουρισμού, οι Ροδίτες δεν επένδυναν στη μόρφωση. Μέχρι τη δεκαετία του 80 οι κοπέλες σπάνια σπούδαζαν και τα αγόρια στρέφονταν επαγγελματικά στα τουριστικά επαγγέλματα ή στις επιχειρήσεις του πατέρα. Στροφή στις σπουδές παρατηρείται από το 1990 και μετά, ακόμα και σε αυτούς που έχουν τις προϋποθέσεις να ασχοληθούν στις οικογενειακές επιχειρήσεις. Ένα από τα θετικά της οικονομικής ευημερίας επομένως ήταν η δυνατότητα των γονιών να σπουδάσουν τα παιδιά τους και το έκαναν. Πολλοί επένδυσαν στις σπουδές των παιδιών στην Ελλάδα ή το εξωτερικό ακόμα και οι χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις. Έκδηλη όμως είναι η στήριξη του μορφωτικού και ανθρώπινου κεφαλαίου στα χαρακτηριστικά του τουρισμού, δηλ. τουριστικές και οικονομικές σπουδές, με στόχο την απορρόφησή τους στον τουριστικό τομέα. Ο τουρισμός όμως, επέφερε αλλαγές και στις επί μέρους κοινωνίες των περιοχών της υπαίθρου του νησιού, ιδιαίτερα σε αυτές που ενεπλάκησαν στην τουριστική διαδικασία. (Λούπα, 2009)

Κατά τα πρώτα χρόνια της τουριστικής ανάπτυξης εμφανίστηκαν τα πρώτα φαινόμενα αθέμιτης κερδοσκοπίας, πολλοί είχαν επενδύσει στον τουρισμό και αποσκοπούσαν στο γρήγορο και εύκολο χρήμα χρησιμοποιώντας μη θεμιτούς τρόπους πώλησεων. Με την πάροδο του χρόνου πολλές συνήθειες εξαφανίστηκαν και άλλες μετατράπηκαν έτσι ώστε να ακολουθούν τον σύγχρονο τρόπο ζωής.

Εποχικότητα: Την τελευταία πενταετία ένα ποσοστό του αλλοδαπού τουρισμού που σταθερά ξεπερνά το 50 % συγκεντρώνεται στο τρίμηνο της τουριστικής αιχμής που είναι από τον Ιούλιο μέχρι και το Σεπτέμβριο. Αυτό μάλιστα συνοδεύεται και με παράλληλη μείωση του μέσου όρου ημερών διαμονής. Συγκεκριμένα οι μήνες της

τουριστικής αιχμής συγκεντρώνουν μέσο ετήσιο ποσοστό 55,6 % με αυξητικές τάσεις ενώ οι υπόλοιποι μήνες συγκεντρώνουν το 43,8 % από το οποίο ο Απρίλιος συμμετέχει με ποσοστό κάτω του 5 %. Ο Απρίλιος έχει χαθεί σχεδόν για τη Ρόδο και η όποια κίνηση παρουσιάζει, οφείλεται στο μαθητικό τουρισμό και στον τουρισμό των εορτών του 16 Πάσχα των καθολικών, αφού τα τελευταία χρόνια τα θερινά προγράμματα των οργανωτών ταξιδιών αρχίζουν μια εβδομάδα πριν το Πάσχα, ενώ μεγάλοι αγγλικοί οργανισμοί θεωρούν τον Απρίλιο ότι ανήκει στους χειμερινούς μήνες από πλευράς κατάρτισης προγραμμάτων. (Σαββίδου, 2010)

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων δραστηριότητας των ξενοδοχείων της Ρόδου, αποδεικνύεται ότι σε ετήσια βάση δραστηριοποιείται μόλις το 48%-49% του παραγωγικού δυναμικού και ότι πάνω από το 50% της συνολικής τους δραστηριοποίησης πραγματοποιείται το τρίμηνο Ιουλίου - Σεπτεμβρίου με πληρότητες που ξεπερνούν το 100%, ενώ στους υπόλοιπους μήνες της τουριστικής περιόδου οι πληρότητες κυμαίνονται από 35%-65%. Η χαμηλή κερδοφορία δεν ευνοεί τις νέες επενδύσεις, απόδειξη ότι όσες ξενοδοχειακές έγιναν τα τελευταία χρόνια στη Ρόδο, πραγματοποιήθηκαν από υφιστάμενες επιχειρήσεις, που έκαναν χρήση των αφορολόγητων εκπτώσεων του αναπτυξιακού νόμου και από επιχειρήσεις στις οποίες συμμετέχουν και οργανωτές ταξιδιών που εξασφαλίζουν τη πελατεία τους. Η εποχικότητα επηρεάζει αρνητικά και τις ενδιάμεσες επιχειρήσεις, από τις οποίες οι πιο αντιπροσωπευτικές είναι οι αεροπορικές εταιρίες charters με τις οποίες διακινείται πάνω από το 85% του διεθνούς τουρισμού στου νησιωτικούς προορισμούς. Οι εταιρίες αυτές αλλά και τα λοιπά συμβατικά μεταφορικά μέσα δεν είναι δυνατόν να δεσμεύσουν και τα μέσα τους για να ανταποκριθούν στην αυξημένη ζήτηση της αιχμής και τους άλλους μήνες να μη πραγματοποιούν το μεταφορικό έργο που θα τους εξασφαλίζει τη βιωσιμότητα τους. Δεν είναι λίγες οι φορές που για τη διατήρηση των πτήσεων στους ακραίους μήνες, οι εταιρίες ζητούν από τους φορείς του προορισμού να τους εξασφαλίζουν ένα ποσοστό θέσεων στο αεροπλάνο τους. Η εποχικότητα επηρεάζει και τους ίδιους τους τουρίστες, αφού στη περίοδο της αιχμής υφίστανται όλες τις συνέπειες από την έξαρση των περιβαλλοντολογικών προβλημάτων. Η μεγάλη πλειοψηφία των τουριστών αναζητούν στις διακοπές τους, τις συνθήκες εκείνες που θα τους ηρεμήσουν και θα τους αναζωογονήσουν, συνθήκες που δε θα συναντούν στους μήνες αιχμής. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι τα περισσότερα παράπονα που φτάνουν στα γραφεία του ΕΟΤ προέρχονται κατά κανόνα από τους καλοκαιρινούς τουρίστες (Λογοθέτης, 2004).

Γεωγραφική κινητικότητα: Η ανάπτυξη του τουρισμού στο νησί της Ρόδου δημιούργησε φαινόμενα γεωγραφικής κινητικότητας παρά των πολλών ευκαιριών απασχόλησης, στρέφοντας την προσοχή τους στις τουριστικές δραστηριότητες υποκαθιστώντας τις δραστηριότητες γής και παραδοσιακών ασχολιών που υπήρχαν. Οι απασχολήσεις λοιπόν, μετατράπηκαν σε ευκαιριακές και εποχικές αλλά και για την απόκτηση ενός παραπάνω εισοδήματος.

Η εγκατάλειψη του αγροτικού τομέα και η συρρίκνωση της βιομηχανίας, οδήγησε τη Ρόδο στην απόλυτη εξάρτηση εισαγωγής αγροτικών και άλλων προϊόντων από την

Ελλάδα και το εξωτερικό. Το νησί έχει τις προϋποθέσεις ανάπτυξης της γεωργίας και της κτηνοτροφίας, αλλά δεν υπάρχουν πολλοί άνθρωποι σήμερα που να θέλουν να συνεχίσουν αυτές τις εργασίες. Σταδιακά, δεν θα είναι δυνατό να «διδασχθούν» αυτές οι δεξιότητες στις μελλοντικές γενεές και το νησί μάλλον θα κατοικηθεί μόνο από τουριστικούς επιχειρηματίες και το εργατικό δυναμικό τους. Η κλειστή κοινωνία της Ρόδου δέχεται συνεχώς την «επίθεση» εισροής πληθυσμών από τα γύρω νησιά αλλά και από διάφορα μέρη της Ελλάδας. Αυτό επαληθεύεται τόσο από τα δημογραφικά δεδομένα που προκύπτουν από τις απογραφές της στατιστικής υπηρεσίας, όσο και από τις μαρτυρίες των κατοίκων και των φορέων. Ο επαναπατρισμός στο τέλος της δεκαετίας του 70, η εσωτερική μετανάστευση ως κατ'εξοχή δυναμική του «χώρου», η εγκατάσταση των οικονομικών μεταναστών καθώς και των αλλοδαπών γυναικών που είναι παντρεμένες με ντόπιους, αποτέλεσαν τον σημαντικότερο παράγοντα ο οποίος επέδρασε στην αστική μεγέθυνση της περιοχής, στην τεχνητή μεταβολή της δομής του πληθυσμού, στις πολιτισμικές συμπεριφορές και στην πληθυσμιακή συρρίκνωση των περιοχών της υπαίθρου, διαμορφώνοντας έτσι την δημογραφική εικόνα της Ρόδου και ένα νέο πολυπολιτισμικό περιβάλλον, που συνυπάρχουν οι παραδοσιακές με τις μοντέρνες και μεταμοντέρνες τάσεις. (Λούπα, 2009)

Η είσοδος των μετανάστων στην Ρόδο παρά την αλλοίωση της τοπικής ταυτότητας βοήθησε στην μεταφορά των παραδόσεων της τοπικής κοινωνίας. Οι οικονομικοί μετανάστες παρά τις πολιτισμικές, θρησκευτικές και γλωσσικές πολυμορφίες εντάχθηκαν στην κοινωνία.

Αστικοποίηση: Οι οικονομικές συνθήκες στα πρώτα χρόνια ανάπτυξης του τουρισμού διευκόλυναν τις τοπικές κοινωνίες να αναπτυχθούν και η συγκέντρωση του πληθυσμού στη τότε μη αστική Ρόδο προκάλεσε διάφορα κοινωνικά φαινόμενα. Συνεπώς, ο τουρισμός μετέτρεψε την Ρόδο από μια ήσυχη πόλη σε μια ακμάζουσα πόλη. Η αστικοποίηση έχει πολλές θετικές και αρνητικές συνέπειες σε μια χώρα ή τοπική κοινωνία. Θετικές, γιατί αυξάνει την βιομηχανική παραγωγή και βελτιώνει σταδιακά τις υπηρεσίες, και αρνητικές γιατί οι πόλεις είναι ένα τεχνητό περιβάλλον που αναγκάζει τους ανθρώπους να ζουν σε συνθήκες που ήταν τελείως άγνωστες στο παρελθόν. Επιπλέον, η συγκέντρωση πολλών ανθρώπων σε μικρό χώρο ευνοεί τη ρύπανση του περιβάλλοντος, δυσκολεύει τις προσωπικές σχέσεις και προκαλεί παθολογικά κοινωνικά φαινόμενα, όπως είναι η αύξηση της εγκληματικότητας και η διάδοση των ναρκωτικών. Πολύ μεγάλο πρόβλημα είναι και η αύξηση του κόστους ζωής, γιατί η επιβίωση των πόλεων απαιτεί πολλά μεγάλα έργα.

Τα μορφολογικά χαρακτηριστικά που εκφράζουν την ποσοτική και ποιοτική όψη της Ρόδου σήμερα, είναι η μεγάλη πληθυσμιακή συγκέντρωση, η κατακόρυφη αύξηση και δημιουργία καταστημάτων και πολυκαταστημάτων που δημιουργούν μια μαζική κατανάλωση και τα πολεοδομικά συγκροτήματα που καλύπτουν μεγάλες δομημένες περιοχές. Το κέντρο κατακλύζεται από επιχειρήσεις και χώρους ψυχαγωγίας με αποτέλεσμα τη σταδιακή του υποβάθμιση. Το ενδιαφέρον των επιχειρηματιών προσανατολίζεται στην ένταση της χρήσης γης σε συγκεκριμένες περιοχές, με σκοπό την κερδοσκοπία, χωρίς να ενδιαφέρονται για τις κοινωνικές

συνέπειες. Η αυξημένη κινητικότητα ανθρώπων και πόρων και η αστικοποίηση, επέβαλλε αυξημένους ρυθμούς κυκλοφορίας των τροχοφόρων, οι οποίοι ασκούν ισχυρή πίεση στον ομαλό τρόπο ζωής και την ψυχολογία των κατοίκων, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνουν την παραμονή τους στην πόλη και να μετακινούνται σε προάστια που δημιουργούνται έξω από αυτήν. Εκεί ζουν κυρίως οι ανώτερες εισοδηματικές τάξεις. (Λούπα, 2009)

Περιβάλλον: Στη μεταπολεμική Ρόδο, το πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης και το γενικότερο πλαίσιο της αναπτυξιακής πρακτικής που ακολουθήθηκε, στηρίχτηκε σε μεγάλο βαθμό στην οικοδομή και τον κατασκευαστικό κλάδο στη βάση του οποίου δομούνται πολυάριθμες τουριστικές επιχειρηματικές δραστηριότητες. Η αναπτυξιακή φιλοσοφία από την αρχή προσδοκούσε τα σημαντικά μελλοντικά κέρδη απασχόλησης και εισοδήματος και θεώρησε σε μεγάλο βαθμό τις όποιες περιβαλλοντικές επιφυλάξεις και τις απόψεις περί ολοκληρωμένης ανάπτυξης ως αντιαναπτυξιακές, μη ρεαλιστικές, ακόμα και «επισφαλείς» για το οικονομικό μέλλον της περιοχής. Η τάση αυτή σε συνδυασμό με την ενίσχυση της ζήτησης ακινήτων, η νομιμοποίηση της οικοδομικής δραστηριότητας σε κάθε γωνιά της παράκτιας ζώνης για την απόκτηση οικονομικών προσόδων, ενισχύει ολοένα και περισσότερο την «πίεση» για αποδυνάμωση της περιβαλλοντικής προστασίας. (Λούπα, 2009)

Η συνεχόμενη χρήση και εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος για την κατασκευή τουριστικών εγκαταστάσεων δημιούργησαν αρκετά προβλήματα, ειδικότερα στις παράκτιες περιοχές. Βασικός λόγος για την υποβάθμιση του παράκτιου περιβάλλοντος είναι η αστικοποίηση καθώς το 60% του πληθυσμού αλλά και οι περισσότερες τουριστικές επενδύσεις πραγματοποιούνται εκεί. Κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί τις αρνητικές επιπτώσεις που έκρυβε ο μαζικός τουρισμός κατά τα πρώτα χρόνια της τουριστικής ανάπτυξης.

Η άποψη ότι ένας τόπος μπορεί να δεχθεί χωρίς προβλήματα τόσους επισκέπτες όσος είναι ο πληθυσμός του, δεν φαίνεται να επιβεβαιώνεται στην προκειμένη περίπτωση, (Λογοθέτης, 2001) καθώς η Ρόδος με πληθυσμό 110.000, ίσο περίπου με τις διαθέσιμες κλίνες, αντιμετωπίζει στην περίοδο της τουριστικής αιχμής σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα. Περιοχές αμιγώς τουριστικές, όπως το Φαληράκι που το καλοκαίρι υπερδιπλασιάζουν τον πληθυσμό τους, τον χειμώνα ερημώνουν και μετατρέπονται σε τόπους-φαντάσματα. Η κυκλοφοριακή συμφόρηση, οι ατελείωτες ουρές στις στάσεις των ταξί και των λεωφορείων (Λογοθέτης, 2001) και το «στοίβαγμα» στα νυχτερινά κέντρα, αποδεικνύουν ότι ο τόπος ξεπέρασε τα όρια της φέρουσας ικανότητάς του.

Οι αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον καθώς και η εκμετάλλευση του χωρίς μέτρο είχαν σαν αποτέλεσμα την αλλοίωση του τουριστικού προϊόντος και την μείωση του αναμενόμενου οικονομικού κέρδους. Ο πρόχειρος προγραμματισμός αλλά και η έλλειψη διαδικασιών συνεργασίας ανάγκασε την κοινωνία της Ρόδου να υιοθετήσει έναν φαναλιστικό τρόπο ζωής.

Συμπεράσματα

Η φύση του τουρισμού είναι τέτοια που έχει οδηγήσει σε μία πληθώρα ορισμών του φαινομένου, μέχρι και σήμερα δεν μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει ένας μόνο γενικά αποδεκτός. Ακριβής ορισμός είναι δύσκολο να δωθεί επίσης, λόγω και των διαφορετικών κινήτρων που έχει κάθε φορά ο τουρίστας.

Προτείνεται μια νέα μορφή τουρισμού, ο εναλλακτικός τουρισμός, σύμφωνα με αυτόν οι άνθρωποι αναζητούν ένα διαφορετικό τρόπο διακοπών ο οποίος συνδέεται με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, της τοπικής κουλτουρας, αντιμετώπιση προβλήματος της επιχικότητας αλλά και την αποφυγή του μαζικού τουρισμού

Ο τουρισμός μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα για την ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων μιας χώρας βελτιώνοντας έτσι την οικονομία σε εθνικό ή και τοπικό επίπεδο. Επομένως, οι κυβερνήσεις θα πρέπει να είναι ικανές και πρόθυμες να χρησιμοποιήσουν τα μέσα που διαθέτουν προκειμένου να αναπτύξουν την τοπική τουριστική τους βιομηχανία έχοντας ως αποτέλεσμα αρκετά οικονομικά οφέλη.

Η ανάπτυξη του τουριστικού κλάδου μπορεί να συμβάλλει στην δημιουργία θέσεων εργασίας καθώς και την αύξηση των εισοδημάτων του ντόπιου πληθυσμού μεγενθύνοντας έτσι την οικονομία της χώρας. Παράλληλα όμως δημιουργούνται και φαινόμενα παραοικονομίας και εποχικότητας με αποτελέσματα όπως η μείωση δημόσιων εσόδων από φοροδιαφυγή λόγω παραοικονομίας αλλά και την εποχική ανεργία. Η συνεισφορά του στο ΑΕΠ της χώρας ανέρχεται στο 18,6 % προσφέροντας 860.500 θέσεις εργασίας για το 2016.

Για την κοινωνία ο τουρισμός υπήρξε “δίκικο μαχαίρι” γιατί ενώ βοήθησε να έρθουν σε επαφή λαοί με διαφορετικές κουλτουρές βοηθώντας τους να ανταλλάξουν γνώσεις εμπειρίες και απόψεις είχε και σαν αποτέλεσμα την αλλαγή σε ήθη και έθιμα της τοπικής κοινωνίας, τις συγκρούσεις ντόπιων με τους τουρίστες αλλά και φαινόμενα μίμησης.

Σε ότι αφορά το περιβάλλον ο τουρισμός επιδρά περισσότερο αρνητικά παρά θετικά, η μεγάλη χρήση νερού, γής και ενέργειας καθώς και η υποβάθμιση τους είναι μία απο τις αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού αλλά και μία απο τις πιο συνηθέστερες.

Ο τουρισμός είναι σήμερα ο σημαντικότερος αναπτυσσόμενος τομέας της ελληνικής οικονομίας, με ικανοποιητικά αποτελέσματα σε παγκόσμιο επίπεδο μίας και κατατάσσεται στην 24^η θέση στο κόσμο ως προορισμός τουριστών για το 2016. Για αυτό η προσπάθεια διατήρησης της χώρας σε μεγάλα επίπεδα τουριστικής ανταγωνιστικότητας πρέπει να αποτελεί στόχο σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Βλέπουμε λοιπόν, ότι η τοπική κοινωνία της Ρόδου υπέστη κάποιες κοινωνικοπολιτιστικές και οικονομικές μεταλλάξεις εξαιτίας του τουρισμού και της τουριστικής ανάπτυξης. Ο τουρισμός στην Ρόδο αποτελεί την κυριότερη οικονομική δραστηριότητα και τη σημαντικότερη για τους κατοίκους της και την οικονομία της γενικότερα. Η Ρόδος σαν κατεξοχήν προορισμός θερινών διακοπών βασίστηκε στη χρήση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων της και έτσι υπήρξε μια ραγδαία τουριστική ανάπτυξη.

Οι Ροδίτες άρχισαν να ασχολούνται με τον τουρισμό και πολλές φορές δρούσαν σε βάρος άλλων αξιών. Τα βασικά προβλήματα προέκυψαν από την αδυναμία των τοπικών αρχών να κατανοήσουν την Ευρωπαϊκή οικονομική κουλτούρα και τον νέο τρόπο ζωής που παρουσίασαν οι τουρίστες. Έτσι έγινε κακή διαχείριση των κονδυλίων σε αναπτυξιακά έργα που είχε σαν αποτέλεσμα την απουσία σωστού σχεδίου και την υποβάθμιση της τουριστικής ανάπτυξης.

Η τουριστική ανάπτυξη της Ρόδου στηρίχθηκε κυρίως στην παρότρυνση των ιδιωτών της περιοχής στην κατασκευή ξενοδοχείων, την διαφήμιση του νησιού και σε προώθηση ταξιδιωτικών πακέτων. Αυτό όμως το μοντέλο ανάπτυξης έφερε λανθασμένα αποτελέσματα και δημιούργησε προβλήματα στην κοινωνία, στο περιβάλλον αλλά και στην οικονομία της Ρόδου.

Προϋπόθεση στη βιωσιμότητα του νησιού και την προστασία του κοινωνικού και φυσικού περιβάλλοντος είναι η σωστή αντιμετώπιση του τουρισμού και των τουριστικών θέρετρων που αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω την συνεργασία των τοπικών παραγόντων και των εμπλεκόμενων φορέων (επενδυτές, αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι, κοινωνιολόγοι, οικονομολόγοι, κλπ.).

Η προσπάθεια των κατοίκων μέσω του θεσμού της οικογένειας προσπαθούν να διατηρήσουν τη σταθερότητα και να εμποδίσουν ή να επιβραδύνουν την αλλαγή που έχει φέρει η εισροή μεταναστών από άλλους προορισμούς καθώς η αύξηση των θέσεων εργασίας προκάλεσε μεγάλη αύξηση του πληθυσμού και η Ρόδος από ήσυχη μετατράπηκε σε αστικό περιβάλλον. Οι κάτοικοι βρέθηκαν εγκλωβισμένοι σε αδιέξοδο με αποτέλεσμα να εμφανιστούν συγκρούσεις σε κοινωνικό και τοπικό επίπεδο.

Δημιουργήθηκε λοιπόν, μια νέα κοινωνική και οικονομική τάξη με διαφορετικά ενδιαφέροντα που ανταγωνίζονται τα συλλογικά ενδιαφέροντα. Κατέρρευσε οι παλιές κοινωνικές δομές και δημιουργήθηκαν καινούριες. Παρόλο αυτά η τουριστική ανάπτυξη ήταν σχετικά ήπια και δεν προκάλεσε μεγάλες δομικές αλλαγές στην κοινωνία.

ΠΗΓΕΣ

Ελληνικές

Ανδριώτης Κ. (2003), Ο Εναλλακτικός τουρισμός και τα Διαφοροποιητικά Χαρακτηριστικά του. ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο & Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης. Ανδριώτης, Κ. (2005), Τουριστική Ανάπτυξη & Σχεδιασμός. Εκδόσεις Σταμούλη. Αθήνα.

Βαρβαρέσος Σ., (1999) ,Τουριστική Ανάπτυξη & Διοικητική Αποκέντρωση, Προπομπός, Αθήνα.

Εθνικός Οργανισμός Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.) (2003). Ανακτήθηκε 20 Ιουλίου 2017 από: <http://www.gnto.gr/listing.php?pageID=80&langID=1&tablepageid=6>

Ηγουμενάκης Ν., (1991), Τουριστική Οικονομία, Εκδ. Προπομπός, Αθήνα, cited in, Hunziker,W.,Krapf K.,(1942). Grundriss der Allgemeinen Fremdenverkehrslehre (Outline of the general teaching of tourism). Seminars für Fremdenverkehr und Verkehrspolitik an der Handels-Hochschule St. Gallen.

Ηλιοπούλου Δ., (2015), Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη με τη Χρήση Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού στο Νόμο Μεσσηνίας, Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Βιολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Οικολογία-Διαχείριση & Προστασία Φυσικού Περιβάλλοντος cited in, Doxey, G.V (1976), When enough's enough: the natives are restless in Old Niagara. Heritage Canada, Vol 2, no.2, pp.26-27.

Ηλιοπούλου Δ., (2015), Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη με τη Χρήση Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού στο Νόμο Μεσσηνίας, Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Βιολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Οικολογία-Διαχείριση & Προστασία Φυσικού Περιβάλλοντος cited in, Holden, A. (2000), Enviroment and Tourism, Routledge Introductions to Environment Series.

Κοκκώσης Χ. – Τσάρτας Π., (1999) Τουριστικός Τομέας Ανάπτυξη και Περιβάλλον στον Τουρισμό, ΕΑΠ.

Κοκκώσης Χ. – Τσάρτας Χ., Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2001

Κοστανίδης Α., (2009), Συγκριτική Μελέτη της Ανταγωνιστικότητας του Ελληνικού και του Τουρκικού Τουρισμού: 1953-2007. Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Πατρών. Ανακτήθηκε 20 Αυγούστου 2017 από: <http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/handle/10889/2471>

Κούτουλας, Δ., (2001), Ο Θεωρητικός Προσδιορισμός του Τουριστικού Προϊόντος ως Βασική Προϋπόθεση του Τουριστικού Μάρκετινγκ .Διδακτορική διατριβή, Τμήμα

Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Ανακτήθηκε 15 Αυγούστου 2017 από: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/13189#page/1/mode/2up>

Καραμαλάκης Γ., (2006), Αειφόρα και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Πτυχιακή Εργασία. Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, ΑΤΕΙ Κρήτης.

Λογοθέτης Μ., (2001). Εισήγηση στο 13^ο Συνέδριο Πανελληνίου Δικτύου Οικολογικών Οργανώσεων με θέμα Δάση - Χωροταξία – Τουρισμός, Ρόδος 19-22 Οκτωβρίου 2001.

Λογοθέτης, Μ., (2004). Τουρισμός και Βιώσιμη Ανάπτυξη. Ρόδος: Επιμελητήριο Δωδεκανήσου. Λογοθέτης, Μ. (2004) Δωδεκάνησα, ένα Πολύμορφο Πρότυπο Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης. Ρόδος: Τέχνη.

Λούπα Χ., (2009), Τοπικές κοινωνίες και μαζικός τουρισμός, η περίπτωση της Ρόδου. Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Ανακτήθηκε 22 Αυγούστου 2017 από: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/18832#page/1/mode/2up>

Μπενετάτος Θ., Παπαγεωργίου Γ. & Στεργίου Δ. (2004), Marketing Management για υπηρεσίες και τουρισμό, ΕΛΛΗΝ cited in, World Tourism Organization (WTO), (1993).

Μπενετάτος Θ., Παπαγεωργίου Γ. & Στεργίου Δ. (2004), Marketing Management για υπηρεσίες και τουρισμό, ΕΛΛΗΝ cited in, Ryan C. (1991) Recreational Tourism: A Social Science Perspective

Μπενετάτος Θ., Παπαγεωργίου Γ. & Στεργίου Δ. (2004), Marketing Management για υπηρεσίες και τουρισμό, ΕΛΛΗΝ cited in, Tribe J. (1997), The Indiscipline of Tourism, Buckinghamshire College, UK

Μυλωνόπουλος Δ, (2005), Θαλάσιος Τουρισμός, Αθήνα, Interbooks.

Πορφυρίδης Ι., (1998), Τουρισμός και Παραοικονομία: Η Περίπτωση της Ελλάδας, Διδακτορική Διατριβή, Τμημά Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών, Παναπιστήμιο Μακεδονίας. Ανακτήθηκε 26 Αυγούστου 2017 από: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/11152#page/1/mode/2up>

Παπαϊωάννου Ε., (1999). Η Ρόδος τον Εικοστό Αιώνα, Οδοιπορικό Κάτω από Πέντε Παντιέρες, Ρόδος, Νέα Γραμμή.

Ποδηματάς Δ., (2008), Ο Αειφόρος Τουρισμός ως Εργαλείο και Μέσο Οικονομικής και Βιώσιμη Ανάπτυξης μιας Ορεινής Περιοχής. Μελέτη Περίπτωσης στο Δήμο Πλαστήρα, Νόμου Καρδίτσας, Μεταπτυχιακή Διατριβή, Χαρακόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Παναγιώτου Α, (2012), Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη στην Περιφέρεια της Κύπρου, Πτυχιακή, Ανώτατο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Σπιλάνης Ι., (2000), Τουρισμός και Περιφερειακή Ανάπτυξη. Η Περίπτωση των Νησίων του Αιγαίου στο Τσάρτας Π. (επ.), Τουριστική ανάπτυξη. Πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις, Εξάντας.

Σεφερλή Γ., (2007), Η Συμβολή του Τουρισμού στη Βιώσιμη Ανάπτυξη της Κρήτης, Μεταπτυχιακή Διατριβή, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Στατήρη Η., (2011), Διερεύνηση των Επιπτώσεων του Τουρισμού σε μια Χώρα Υποδοχής Επιλεγμένων Προϊόντων που Συνθέτουν την Τουριστική Κατανάλωση Σχέση Εγχώριας Παραγωγής και Εισαγωγών, Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων.

Σαββίδου Α., (2010), Ο Τουρισμός στη Ρόδο και οι Προοπτικές βελτίωσης του: Μια Εμπειρική Έρευνα, Πτυχιακή Εργασία, Τμήμα Λογιστικής, Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Καβάλας.

Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ), (2010) , Η Σημασία του Τουρισμού για την Ελληνική Οικονομία, Κοινωνία & Προτάσεις Πολιτικής για την Τουριστική Ανάπτυξη, Εργαστήριο Τουριστικών Ερευνών και Μελετών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Ανακτήθηκε 14 Ιουλίου 2017 από: https://www.researchgate.net/publication/259863264_E_semasia_tou_tourismou_gia_ten_Ellenike_oikonomia_koinonia_kai_protaseis_politikes_gia_ten_touristike_anapt_yxe

Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ), (2014), Απολογισμός Annual Report 2013. Ανακτήθηκε 15 Ιουλίου 2017 από: http://sete.gr/media/1975/setemap_report_2013.pdf

Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ), (2016), Ελληνικός Τουρισμός, Εξελίξεις-Προοπτικές. Ανακτήθηκε 20 Ιουλίου 2017 από: https://sete.gr/media/5444/periodiki-meleti-ellinikos-tourismos_teyhos-1.pdf

Τζούφη Μ., (2010) Η Τουριστική Ανάπτυξη στην Ελλάδα. Θεματική Περιοχή: Τουρισμός και Περιβάλλον, Ερευνητική Εργασία, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Φίνας Κ., (1991). Η Δωδεκανησιακή Οικονομία από της Απελευθέρωσης της Δωδεκανήσου μέχρι σήμερα 1947-1989, Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Δωδεκανήσου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Andriotis K., (2000), Local Community Perceptios of Tourism as a Development Tool: The Island of Crete, Bournemouth University, Sponsored by the Greek Foundation of state Scholarships..

Burkart, A.J. and Medlik, S. (1974). Tourism. Past, Present and Future. London: Heinemann.

Burkart A. & Medlik S. (1981). “Tourism, Past, Present and Future”, Oxford: Heinemann.

Brown G., (1985), The Tourism Industry in Australia cited in, J. Dean and B. Judd, Tourism Development in Australia, Canberra: Royal Australia Institute of Architects Educations Division.

Doxey, G.V (1976), When enough’s enough: the natives are restless in Old Niagara. Heritage Canada, Vol 2, no.2, pp.26-27.

Gartner W. C. (2001). Τουριστική Ανάπτυξη: Αρχές, Διαδικασίες και Πολιτικές, Κορρές Γ. & Δρακόπουλος Σ.Κ. (επιμ.), Έλλην: Αθήνα.

Gee C.Y., Makens, J.C. and Choy, D.J.L. (2001). Τουριστική Βιομηχανία, Μαυροδόντης Θ. (επιμ.), Έλλην: Αθήνα. Gilbert D.C. (1990). Conceptual Issues in the Meaning of Tourism, in Cooper, C.P. (ed.), Progress in Tourism, Recreation and Hospitality Management, London: Belhaven Press, Vol. 2

Jovicic Z. (1988). A Plea for Tourismological Theory and Methodology, Revue de Tourisme 3, pp. 2-5.

Matley I.M. (1976). “The Geography of International Tourism”, Washington: Association of American Geographers.

UNWTO, (2008), Climata Change and Tourism: Responding to Global Challenges, World Tourism and United Nations Environment Programm, Spain 2008. Link : <http://sdt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/climate2008.pdf>

WWTC (2016), Travel & Tourism, Economic Impact 2016 Greece, The World Travel & Tourism Council. Link: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/countries%202016/greece2016.pdf>

WWTC (2017), Travel & Tourism, Economic Impact 2017 Greece, The World Travel & Tourism Council. Link: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/greece2017.pdf>

Ιστοσελίδες

https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page

<http://sete.gr/el/statistika-vivliothiki/statistika/>

<http://www.grhotels.gr/GR/Pages/default.aspx>

<http://hotelmag.gr/>

<http://www.dimokratiki.gr/>

<http://www.rhodesguide.com/el/>

<http://www.rhodes2021.eu/v1/index.php/el/>

<https://www.gnoristetinellada.gr/>

<https://www.ellines.com/>

<http://www.rodiki.gr/>

<http://www.tornosnews.gr/>

<https://www.didaktorika.gr/eadd/>